

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ

İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Journal of the Faculty of Divinity of Çukurova University

Cilt / Volume: 25 • Sayı / Issue: 1 • Haziran / June 2025 • 250-272

e-ISSN: 2564-6427 • DOI: cuilah.1634776

EĞİTİM, DİN VE TEKNOLOJİ ÜÇGENİNDE TRANSHÜMANİZM: İNSANLIK YENİ BİR ÇAĞA HAZIR MI?

*Transhumanism in the Triangle of Education, Religion, and Technology: Is
Humanity Ready for a New Era?*

Nursena DEMİRKOL

Dr. Öğrencisi, Din Eğitimi Anabilim Dalı, Dicle Üniversitesi.

Öğretmen, MEB, Adana/Türkiye

PhD Student, Department of Religious Education, Dicle University.

Teacher, Ministry of National Education, Adana/Türkiye

nursenayokus@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-5392-8644>

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/ Received: 06.02.2025

Kabul Tarihi/Accepted: 19.06.2025

Yayın Tarihi/Published: 30.06.2025

İntihal Taraması/Plagiarism Detection: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi/This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Nursena Demirkol)

Telif/Copyright: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi/Published by Çukurova University Faculty of Divinity, 01380, Adana, Türkiye. Tüm Hakları saklıdır / All rights reserved.

EĞİTİM, DİN VE TEKNOLOJİ ÜÇGENİNDE TRANSHÜMANİZM: İNSANLIK YENİ BİR ÇAĞA HAZIR MI?

Transhumanism in the Triangle of Education, Religion, and Technology: Is Humanity Ready for a New Era?

Öz

Bu çalışma, transhümanizmi eğitim, din ve teknoloji çerçevesinde incelemeyi amaçlamaktadır. Transhümanizm, biyoteknoloji, yapay zekâ ve sibernetik gibi teknolojilerle insanın fiziksel ve zihinsel sınırlarını aşmayı hedeflerken, ahlâkî ve teolojik açıdan birçok tartışma yaratmaktadır. Çalışma, transhümanist teknolojilerin bireylerin ahlâk ve değer algılarını nasıl etkilediğini, eğitim sistemlerinin bu değişime nasıl uyum sağlayabileceğini ve din eğitiminin transhümanist bir çağda insanlık ve ahlâk kavramlarını nasıl şekillendirebileceğini tartışmaktadır. Araştırma, transhümanizmin eğitimde ortaya çıkardığı fırsatlar ve riskleri değerlendirirken, dinî değerlerin bu dönüşüm sürecinde nasıl korunabileceğini ele almaktadır. Nitel araştırma yöntemiyle yapılan literatür taramasında, transhümanizm, eğitim ve din eksenindeki mevcut tartışmalar analiz edilmiş ve teolojik ile pedagojik yaklaşımlar açısından insan, ahlâk ve teknoloji ilişkisi irdelenmiştir. Sonuç olarak, din eğitiminin transhümanist teknolojilerle şekillenen bir gelecekte bireylerin ahlâkî gelişiminde önemli bir rol üstlenebileceği vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Eğitim, Din, Teknoloji, Transhümanizm.

Abstract

This study aims to examine transhumanism within the framework of education, religion, and technology. While transhumanism aims to overcome the physical and mental limits of human beings with technologies such as biotechnology, artificial intelligence and cybernetics, it creates many moral and theological debates. The study discusses how transhumanist technologies affect individuals' perceptions of morality and values, how educational systems can adapt to this change, and how religious education can shape the concepts of humanity and morality in a transhumanist age. While evaluating the opportunities and risks that transhumanism poses in education, the study also addresses how religious values can be preserved in this transformation process. Through a qualitative literature review, the current debates on transhumanism, education and religion are analysed, and the relationship among humans, morality and technology is examined in terms of theological and pedagogical approaches. As a result, it is emphasised that religious education can play an important role in the moral development of individuals in a future shaped by transhumanist technologies.

Keywords: Religious Education, Education, Religion, Technology, Transhumanism.

GİRİŞ

İnsanlık tarihi boyunca bilimsel ve teknolojik gelişmeler, bireylerin yaşam biçimlerini ve eğitim anlayışlarını derinden etkilemiştir. 21. yüzyılda gündeme gelen transhümanizm hareketi, teknolojinin insan sınırlarını aşma potansiyelini merkeze alarak insan üzerinden köklü bir dönüşümü hedeflemektedir. Yapay zekâ, biyoteknoloji ve genetik mühendisliği gibi alanlardaki hızlı ilerlemeler, insanı yalnızca fiziksel ve zihinsel açıdan değil, ahlâkî değerler açısından da yeniden tanımlama gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Bu dönüşüm, eğitim ve din gibi sosyal yapıların hedeflerini ve ihtiyaçlarını sorgulamayı gerektirmektedir. Eğitim, teknoloji ve değer aktarımı arasında bir denge kurmaya çalışırken; din, transhümanist argümanlara yönelik teolojik ve ahlâkî bir bakış sunma sorumluluğu taşımaktadır. Özellikle din eğitimi, bireylerin gerek ahlâkî gelişimi ve manevi kimlik oluşumu, gerekse de etik karar alma mekanizmalarının şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Ancak, insan doğasının transhümanist bir çağda dönüşüme uğraması, din eğitiminin pedagojik ve teolojik temellerinin yeniden düşünülmesini zorunlu kılmaktadır.

14. yüzyılda Dante Alighieri'nin İlahi Komediya eserinin 'Cennet' (Paradiso) bölümünde geçen "trasumanar" fiili, insanın fiziksel doğasının ötesine geçerek ruhani bir boyuta ulaşmasını tanımlamak üzere kullanmıştır.¹ "Trasumanar", Dante tarafından türetilmiş bir fiil olup "insanlık ötesine geçmek" anlamında kullanılmıştır. Bu ifade, transhümanist düşüncenin temelini oluşturan insanı aşma arzusunun tarihsel bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Kavram olarak ise, insanın evrimsel geçmişini anlamada önemli bir isim olan J. Huxley tarafından, "Eğer isterse insan, doğasının sınırlarının farkına vararak kendini aşabilir ve bilinçli bir şekilde kendi kaderini gerçekleştirebilir." şeklindeki ifadesiyle literatüre kazandırılmıştır.² Huxley, bu inanç yeterince yaygınlaştığında insan soyunun yeni bir varoluş evresine geçeceğini ve insanların kendi kaderlerini bilinçli bir şekilde kendilerinin tayin edeceğini iddia etmiş ve bu görüşünü transhümanizm olarak adlandırmıştır.³ Bostrom ise transhümanizmi, temel felsefe olarak hümanizmi benimseyen ve insanın varsayılan özelliklerinin geliştirilmesini hedefleyen bir düşünme biçimi olarak ifade etmiştir. Ona göre temelde gelecek üzerine düşünme yolu olarak, insanın fiziksel ve bilişsel yeteneklerini artırmayı, yaşlanma ve hastalık gibi istenmeyen ya da gereksiz görülen yönleri ortadan kaldırmayı amaçlayan transhümanizm bu hedeflere ulaşmak için teknoloji ve bilimden faydalanmayı savunan entelektüel ve kültürel bir harekettir.⁴

Transhümanizm hareketi, insanın evrimsel gelişimini yalnızca doğa yasalarına bırakmak yerine, bilimsel ve teknolojik araçlarla ilerletmeyi hedeflemektedir. Genetik mühendislik, yapay zekâ, nanoteknoloji, nörobilgisayar arayüzleri ve rejeneratif tıp gibi alanlarda insan kapasitesini geliştirmeyi amaçlayan bu felsefe, insanların yaşlanma, hastalıklar ve biyolojik sınırlamalar gibi zorlukları aşmak için teknolojiye başvurması gerektiğini savunur. Ayrıca, insanın ölümsüzlüğü, daha uzun yaşam süresi ve daha yüksek bilişsel yetenekler gibi ideallerle toplumun evrimsel ilerlemesini sağlamayı hedefler. Transhümanist düşünürlere göre, insanların ileri teknoloji ile daha da geliştirilmesinin içinde bulunduğumuz dünyanın bir gereklilik, hatta bir zorunluluktur.⁵ Bu açıdan bakıldığında transhümanizm; insanlığın geleceğini, bilimsel ve teknolojik gelişmelerle şekillendirme süreci olarak da tanımlanabilir.⁶

More, transhümanizmin temelinin Aydınlanma dönemi hümanizmine dayandırılabilirliğini, ancak günümüzde insanın sadece eğitim ve kültür yoluyla gelişmesinin çok ötesine geçildiğini ifade etmektedir. Transhümanizm, bu denkleme teknolojiyi de dâhil ederek

¹ Dante Alighieri, Paradiso.

² Julian Huxley, *New Bottles for New Wine* (London: Chatto and Windus Publishing, 1957), 17.

³ Mark O'Connel, "Transhümanizm", *Ulusal Demokrasi Enstitüsü*, 2020.

⁴ Nick Bostrom, *The Transhumanist FAQ* (Oxford: World Transhumanist Association, 2003), 4.

⁵ Aysel Demir, "Ölümsüzlük ve Yapay Zekâ Bağlamında Trans-hümanizm", *AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology* 9/31 (02 Şubat 2018), 96.

⁶ Max More, "The Extropian Principles 2.5" (Extropy Institute, 1993); Max More, "The Philosophy of Transhumanism", *The Philosophy of Transhumanism*, Ed. Max More, Natasha-Vita More, *The Transhumanist Reader: Classical And Contemporary Essays On The Science, Technology And Philosophy Of The Human Future* (West Sussex UK: WileyBlacwell Publication, 2013), 21.

sürekli bir geçiş sürecinde olan, iletişim kuran, eylemde bulunan, düşünen, sorgulayan ve öğrenen hür insanı savunan bir felsefeyi ifade etmektedir.⁷ Bu anlayış, insanlığın ilerlemesi ve teknolojik gelişmelerle birlikte insan yeteneklerinin sürekli evrimini ifade etmesi açısından dikkat çekicidir.

Transhümanizm, sadece teknolojik bir hareket olarak değil, aynı zamanda insanın eğitime, ahlâka ve manevî değerlere bakışını da dönüştüren bir düşünsel evrim olarak görülebilir. Eğitim, bireylerin hem bilişsel hem de ahlâkî gelişiminde önemli bir araç olarak kabul edilirken,⁸ transhümanist teknolojiler bu süreci hızlandırmakla birlikte bireylerin değer algılarını zayıflatma potansiyeli taşımaktadır.⁹ Bilhassa ahlâkî karar alma sistemlerinin teknolojiyle şekillendirilmesi, eğitim faaliyetlerinin temel hedeflerinin yeniden düşünülmesini gerektirmektedir. Dinî bakış açısı ile bakıldığında ise transhümanizm, insanın doğasına, yaratılışına ve manevî kimliğine dair köklü soruları gündeme getirmektedir. Bu bağlamda, din eğitimi, bireylere yalnızca ahlâkî rehberlik sunmakla kalmamalı; teknolojik ilerlemenin insanlık için oluşturabileceği ahlâkî tehditlere karşı direnç geliştirebilecek bir bilinç oluşturmalıdır. Eğitim ve din perspektifinden bu dönüşüm sürecinin anlaşılması, transhümanizmin insanlık üzerindeki etkilerine yönelik daha bütüncül bir bakış açısı sunacaktır.

Alanyazın incelendiğinde transhümanizm ile ilgili yeterli düzeyde araştırma yapılmadığı görülmüştür. Özellikle din eğitimi alanında, transhümanizmin etkileri, etik ve teolojik boyutları ile bu alana yansımaları konusunda herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Mevcut literatürde bu konuya dair inceleme yer almamakta, transhümanizmin din eğitimiyle ilişkilendirilmesi, teorik ve uygulamalı çalışmalar açısından hala önemli ölçüde ihmal edilen bir araştırma alanı olarak ön plana çıkmaktadır. Bu araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan literatür taraması yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Çalışma çerçevesinde, transhümanizmin felsefî ve teknolojik arka planı, eğitimde ve dinî değerlerde oluşturduğu etkiler bağlamında mevcut akademik literatür incelenmiştir. Literatür taraması sürecinde, öncelikli olarak 1991-2025 yılları arasında yayımlanmış ulusal ve uluslararası kitaplar, makaleler, tezler ve resmi raporlar esas alınmıştır. Kaynaklara erişim için YÖK Tez Merkezi, Dergipark, TRDizin, Google Scholar, Web of Science, JSTOR gibi akademik veri tabanlarından yararlanılmıştır. Çalışmalara dâhil edilme kriteri olarak; transhümanizm, din, eğitim, teknoloji ve değerler eğitimi konularında disiplinlerarası nitelik taşıması ve çalışmanın amaçlarıyla örtüşmesi dikkate alınmıştır. Transhümanizm, eğitim ve din arasındaki etkileşimleri anlamak için disiplinlerarası bir yaklaşım benimsenmiş; teolojik, etik ve pedagojik bakış açıları ele alınmıştır. Ayrıca, ilgili dinî kaynaklar analiz edilerek transhümanizmin eğitim ve din üzerindeki olası etkileri teorik bir çerçevede değerlendirilmiştir. Araştırma sürecinde, verilerin güvenilirliği ve geçerliliği için ele alınan literatür, akademik çalışmalar ve subjektif yorumlar ile sınırlandırılmıştır. Elde edilen veriler, erişilen kaynaklarla sınırlıdır.

Bu makale, transhümanizmin eğitim, din üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın temel sorusu, transhümanist teknolojilerin değer eğitimi ve dinî algıları nasıl dönüştürdüğü; din eğitiminin bu dönüşüm karşısında nasıl bir rol oynayabileceğidir. Çalışmada, transhümanizmin eğitimdeki fırsatları ve riskleri ele alınırken, dinî değerlerin bu yeniçağdaki konumu da analiz edilecektir.

1. TRANSHÜMANİZM, YAPAY ZEKÂ VE TEKNOLOJİK DÖNÜŞÜM

İnsan, doğuştan getirdiği ve dezavantaj olarak kabul edilen özelliklerini giderebilme ve daha mükemmel bir yapıya ulaşabilme imkânına, ancak çok uzun bir zaman diliminde teknik ve teknolojik ilerlemelerin sağladığı araçlar sayesinde ulaşabilmiştir. Transhümanizm kavramı, günümüzde teknoloji ve bilim ile evrim arasındaki bağın ne kadar iç içe geçtiğini ortaya koymaktadır. Günümüzde, teknolojik ve bilimsel gelişmeler, insanların günlük yaşamından bağımsız düşünülemez hale gelmiştir. Öyle ki teknoloji ve bilim, davranışlarımızı ve

⁷ Max More, *The Transhumanist Reader: Classical and Contemporary Essays on the Science, Technology, and Philosophy of the Human Future* (Oxford: Wiley-Blackwell, 2013), 4.

⁸ Mualla Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler* (Ankara: TDV Yayınları, 1991), 12.

⁹ İsmail Kurt, *Transhümanizm ve Tekillik Bağlamında Dinin Geleceği* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2019), 92.

düşüncelerimizi şekillendiren, aynı zamanda bu süreçlerin aracısı olan faktörler olarak, çağımızın yaşam biçimine giderek daha fazla etki etmeye başlamıştır. Özellikle 1980'lerin başından itibaren transhümanizmin anlamı ve kapsamı, internetle yaygınlaşan siberetik kavramları ve bilimsel ilerlemelerle birlikte genişlemiştir. Bu nedenle, insanlığın günlük yaşamının her yönü, teknoloji ve bilimle sürekli olarak yeniden şekillenmektedir.¹⁰

Transhümanizmin temellerinde Darwin'in evrim teorisinin etkisini görmek mümkündür. Ancak transhümanist düşünce bu anlayışa eleştirel bir açıdan yaklaşmaktadır. Darwin'in doğal evrim teorisi, evrimsel süreçlerin yavaşlığı ve insanı belli biyolojik sınırlar içinde tutması nedeniyle transhümanistler tarafından yeterli bulunmamaktadır. Bu sınırlamalar, transhümanist düşüncenin evrim kavramına müdahale ederek onu yeniden şekillendirme çabasını tetiklemiştir.¹¹ Çalışmayı bağlamından koparacağı düşüncesiyle, farklı transhümanist yaklaşımların her birine ayrıntılı olarak değinilmese de transhümanizmin, homojen bir düşünce akımı olmanın ötesinde birçok farklı ekolü barındırdığını ifade etmek gerekmektedir. Bu ekoller arasında siborgizm, ekstropyанизm, liberteryen transhümanizm, ölümsüzlükçülük, teknolojilercilik, teknogayacılık, singularitarianizm gibi farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu farklı akımların her biri, insanın biyolojik sınırlarını aşmayı farklı biçimlerde savunur. Ancak, genel olarak transhümanist düşünce, Darwin'in evrim teorisinin doğal süreçleri yavaş ve insanı biyolojik sınırlara mahkûm eden bir yaklaşım olarak ele almaktadır. Bu nedenle, birçok transhümanist, evrimsel süreçleri daha hızlandırmak ve bilinçli bir şekilde yönlendirmek gerektiğini savunur. Örneğin, siborgizm ve ekstropyанизm gibi ekoller, biyolojik yapıyı teknolojik müdahalelerle geliştirmeyi ve evrimin doğal akışını değiştirmeyi amaçlarken liberteryen transhümanizm gibi bazı ekoller, bireysel özgürlüğe vurgu yaparak bu tür müdahalelerin devlet kontrolünden bağımsız olmasını savunur. Bu farklılıklar, transhümanizmin evrimsel süreçlere nasıl yaklaşacağı ve hangi teknolojileri benimseyeceği konusunda önemli çeşitlilikler yaratmaktadır. Transhümanistlerin bu gelişim sürecindeki esas hedefi, insanların biyolojik sınırlamaları aşmalarını sağlamaktır. Ancak bu hedefe ulaşmada izledikleri yollar ve ilkeler birbirinden farklılık göstermektedir.

Şüphesiz ki bu günlerde insanın biyolojik yapısını geliştirme ve evrim sürecini hızlandırma, bilim ve teknolojinin sunduğu imkânlarla olanaklı hale gelmiştir.¹² Özellikle genetik mühendislik, biyoteknoloji ve yapay zekâ gibi inovasyonlar, insanın doğa yasaları ile sınırlı kalmamasını, aksine bu sınırlamaların ötesine geçmesini amaçlamaktadır.¹³ Günümüzde işitme kaybı olan bireylerin kullandıkları işitme cihazları, görme kaybı olanların gözlük ya da lens kullanarak bu becerilerini normal seviyede tutabilmelerinin sağlanması, son yıllarda renk körlüğü olanlar için geliştirilen renk gözlüğü gibi ürünler,¹⁴ kolları, elleri, ayakları olmayan insanların, sinir uçlarının kablolarla bağlanmasıyla robotik uzuvlarını iradeleriyle hareket ettirebilmesi, insanların başına takılan elektrotlar aracılığıyla düşünce gücünü kullanarak kendinden bağımsız bir objeyi hareket ettirebilir duruma gelmesi ya da beyin-beyin arayüzleri ve insandan insana düşünce transferi gibi çalışmalar¹⁵ da transhüman gelişim süreci kapsamında değerlendirilebilecek ileri düzey teknolojiler olarak kabul edilmektedir. Bu tür teknolojiler, insanların biyolojik sınırlarını aşmalarını ve evrimsel süreçleri bilinçli bir şekilde yönlendirmelerini mümkün kılmayı amaç edinmektedir. Ancak, bu teknolojiler hâlâ gelişim aşamasında olduğundan, etik ve sosyal etkileri bakımından çeşitli tartışmalara kapı aralamaktadır.

¹⁰ Zafer Özbaş, *Popüler Sinemada Transhümanist Kahraman: X-Men Serisi Üzerine Bir İnceleme* (İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2017), 1.

¹¹ Kurt, *Transhümanizm ve Tekillik Bağlamında Dinin Geleceği*, 18.

¹² More, "The Philosophy of Transhumanism", 20.

¹³ Demir, "Ölümsüzlük ve Yapay Zekâ Bağlamında Trans-hümanizm", 37; Özbaş, *Popüler Sinemada Transhümanist Kahraman: X-Men Serisi Üzerine Bir İnceleme*, 20.

¹⁴ Serap Uğur, "Transhumanizm ve öğrenmedeki değişim", *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi* 4/3 (2018), 60.

¹⁵ Carles Grau vd., "Conscious Brain-to-Brain Communication in Humans Using Non-Invasive Technologies", ed. Mikhail A. Lebedev, *PLoS ONE* 9/8 (19 Ağustos 2014), e105225.

Transhümanizmin temelinde teknolojiler ile hayat süresinin uzatılmasının ve hatta ölümsüzlüğe erişimin sağlanması gerektiği, yani insan biyolojisinin geçirmesi gereken radikal bir değişim fikri yatmaktadır. İnsanın fiziksel ve bilişsel yeteneklerinin artırılması, yaşlanma ve hastalanma gibi istenmeyen veya gereksiz görülen özelliklerinin ortadan kaldırılması hedeflenmektedir. Bu açıdan bakıldığında transhümanizmin disiplinler arası bir sistem olduğu söylenebilir. Hâlihazırda filozoflar, fütüristler, bilim adamları, hukukçular, sosyologlar, hekimler, sağlık bilimciler, mühendisler, sanatçılar, edebiyatçılar, psikologlar, farmakologlar, genetik bilimciler, teknoloji araştırma kurumları ve hatta bürokratlar transhümanizmin başarısı için faaliyet göstermektedirler.¹⁶

Her ne kadar insanlık, yeni nesillerle ölümsüzlüğü dolaylı yoldan deneyimleme arzusu taşısa da, bunu gerçek anlamda gerçekleştirmek her zaman uzak ve hatta imkânsız bir hedef olarak görülmüştür. Ancak, 21. yüzyılda ileri teknolojiler, imkânsız gibi görünen bu hedefi mümkün kılabilceği fikrini ortaya atarak, zihinlerde “Acaba böyle bir şey gerçekten olabilir mi ya da şu anda gerçekleşmekte midir?” sorusunu uyandırmaktadır. Transhümanist teknolojiler, bu hedefin gerçekliğini ortaya koyarken, yaşamı ve yaşam sürelerini insanın hem yararına hem de zararına olacak şekilde dönüştürme imkânı sunmaktadır.¹⁷ Neticede geleneksel ölümsüzlük anlayışına, yani öbür dünya düşüncesine karşılık, varlığın bu dünyada ölümsüzlük kazanması fikri ortaya çıkmaktadır. Bu düşünce, zaman içinde kabul gören düalist dünya görüşünün yerini, yeniden materyalist bir dünya görüşüne bırakmasına sebep olmaktadır. İnsan, ölümsüzlük arzusuyla yalnızca dinî ve metafizik alanlarda değil, aynı zamanda bilimsel ve teknolojik araçlarla da yeni bir varoluş biçimi arayışına girmektedir. Bu süreçte, insanın biyolojik yapısı ve zihni, teknoloji aracılığıyla yeniden tasarlanmakta, insanın doğası ve varoluşu ontolojik anlamda değişmektedir.¹⁸ Görüldüğü gibi burada, insanlık yalnızca biyolojik sınırlarının ötesine geçmekle kalmamakta, aynı zamanda kendi özünü de yeniden tanımlamaya başlamaktadır. Teknoloji, insanı eski tanımlarından çıkararak ona yeni bir kimlik ve varlık biçimi kazandırmaktadır. İnsan artık, evrimsel süreçlerin bir parçası olmanın ötesine geçip, kendi evrimini yönlendirme kapasitesine sahip bir varlık haline gelmektedir.

1990'lı yıllar biyoteknoloji alanında yaşanan ilerlemeler, hastalıkları ve genetik bozuklukları kökten ortadan kaldırma olasılığının önemli ölçüde arttığı yıllar olarak tarihe geçmiştir. Rekombinant DNA teknolojisi, hücre kaynaşması ve benzeri biyoteknolojik yöntemler, organizmaların genetik yapısını değiştirmek veya düzeltmek amacıyla kullanıldığında, bu durum öjenik bir bakış açısının gelişmesine yol açmıştır. Bu nedenle, söz konusu teknolojiler, sadece tıbbi müdahale araçları olarak değil, aynı zamanda öjenik uygulamalar kapsamında da değerlendirilmektedir.¹⁹ Günümüzde, bu yeni öjenik anlayış, bireylerin ve toplumların yaşam kalitesini artırmaya yönelik söylemlerle birlikte, biyoteknoloji sektöründe oluşan arz-talep bileşenlerini de kapsamaktadır. Günümüzde insanlar, fiziksel görünümelerini değiştirmek, ruhsal durumlarını iyileştirmek ve davranışlarını düzenlemek amacıyla plastik cerrahiye ve psikotropik ilaçlara büyük miktarda zaman, emek ve para harcamaktadır. Bu durum göz önüne alındığında, hem kendileri hem de henüz doğmamış çocukları için genetik müdahalelere ve tedavilere yönelmeleri, yaşam kalitesini artırma isteği doğrultusunda doğal bir eğilim olarak görülmektedir.²⁰ Bu talepler oldukça geniş bir yelpazeye yayılmakta, doğum öncesinde yapılan genetik testlerle tespit edilen hastalıkların tedavi edilmesinden, herhangi bir tıbbi zorunluluk olmadan, örneğin obeziteye yatkın bir genetik yapıya sahip olduğu belirlenen bir ceninin isteğe bağlı olarak alınmasına kadar farklı ve çok boyutlu uygulamaları içermektedir.²¹ Geleneksel dinler açısından bakıldığında çocuk, yani birey ya da insan, anne babaya değil, Tanrı'ya aittir. Tanrı, kendisine ait olan üzerinde dilediği gibi tasarrufta bulunarak seçim yapma hakkına sahiptir.

¹⁶ Oğuz Aksakal, “Transhümanizme Giriş - 1”, *Her-An*, 2002.

¹⁷ Demir, “Ölümsüzlük ve Yapay Zekâ Bağlamında Trans-hümanizm”, 97.

¹⁸ Demir, “Ölümsüzlük ve Yapay Zekâ Bağlamında Trans-hümanizm”, 99.

¹⁹ Ş. Şule Erçetin, “Biyoteknoloji ile Değişen Dünya Düzeni ve Eğitim-1”, *Uygulamada Eğitim Yönetimi* 18 (1999), 173.

²⁰ Mustafa Özdoğan, “Genetik Mirası Değiştirmek Mümkün – Kalıtsal Kanseri Durdurmanın Yolu”, *www.drozdogan.com*, 2024.

²¹ Erçetin, “Biyoteknoloji ile Değişen Dünya Düzeni ve Eğitim-1”, 174-175.

Ancak, bu bakış açısına göre, dinlerin mutlak yetki sahibi olarak gördüğü Tanrı'nın yerine, O'na ait olan üzerinde karar verme yetkisi anne babaya devredilmiş olmaktadır. Bu durum, bebek tasarımının anne ve baba tarafından belirlenmesinin yasal, etik ve dinî açıdan çeşitli tartışmalara kapı araladığını göstermektedir.²²

İnsan biyolojisinin teknoloji aracılığıyla değiştirilmesi, bir dizi etik sorunu beraberinde getirmektedir. İlk olarak, insan doğasının tanımı ve teknolojiyle müdahale arasındaki sınırların belirlenmesi, insanın biyolojik ve yapay unsurlar arasında nasıl bir denge kuracağı sorusunu akla getirmektedir. Bu durum, eşitsizlik ve ayrımcılık riski taşımakta, sadece belirli bir toplumsal sınıfın bu teknolojilerden yararlanabilmesi gibi sosyal adalet ve eşitlik açısından bir takım endişelere yol açmaktadır. Ayrıca, bireysel özgürlük ve kimlik üzerindeki etkiler, kişilerin teknolojik müdahale ile kendi varlıklarını nasıl tanımlayacağı ve bu sürecin kimlik algısını nasıl dönüştüreceği konusunda kritik sorular ortaya çıkarmaktadır. Ahlakî ve manevî sorumluluklar da bu dönüşüm sürecinin önemli bir parçasıdır; insanın yaratıcı bir güce sahip olması, bu gücü nasıl kullanması gerektiği ve doğa üzerindeki etkileri konusunda bir hesap verme sorumluluğunu gündeme getirmektedir. Ölümsüzlük arayışı ve hayatın anlamı da bu açıdan sorgulanmakta, yaşamın değerinin ölümsüzlükle değişip değişmeyeceği ya da bu arayışın insanlık için ne gibi felsefi sonuçlar doğuracağı soruları akla gelmektedir. Son olarak, zihinsel ve fiziksel manipülasyonların, bireylerin özgür iradesi ve düşünce özgürlüğü üzerinde yaratacağı olası etkiler, bu teknolojilerin etik sınırlarını belirleme gerekliliğine dikkat çekmektedir.

2. TRANSHÜMANİST TEKNOLOJİLERİN EĞİTİM SÜRECİNE ETKİSİ

Eğitim, hem maddi hem de manevî gelişimin bir aracı olmanın yanı sıra, sosyal, kültürel, bilimsel ve ekonomik ilerlemenin temel koşulu olarak kabul edilir.²³ Eğitim sistemlerinden beklenen, toplumun ihtiyaç duyduğu niteliklere sahip insan gücünü yetiştirmek ve bireylerin, toplumda meydana gelen değişimlere uyum sağlayabilmesi için yeni davranışlar kazanmalarına yardımcı olmaktır. Bu sayede bireyler, kazandıkları davranışlar doğrultusunda toplumsal gelişmeye yön verebilir veya bu değişimlere kolayca uyum sağlayabilir.²⁴ İster gelişmiş ister az gelişmiş olsun, bir ülkenin kalkınması ancak güncel değişimlere uyum sağlayabilmesi ve teknolojiyi etkin bir şekilde kullanabilen, donanımlı insan gücü yetiştirebilmesi ile mümkün hale gelmektedir.²⁵

Tarihi seyir içinde birçok teknolojik cihaz eğitim hayatında yer almıştır. Özellikle 20. yüzyıldan itibaren teknolojik gelişmelerin hız kazanmasıyla tepegöz, videobantlar, fotokopi cihazları kullanılmaya başlanmış, radyo ve televizyonun yaygınlaşmasıyla bu cihazlar da eğitim ortamlarına uyarlanmıştır. 21. yüzyıla gelindiğinde teknolojinin hızla ilerlemesi ve internetin yaygınlaşması, eğitimde köklü dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Bu süreçte dijital eğitim kavramı ortaya çıkmış ve dijital araçlar kullanılarak çevrimiçi öğrenme ortamlarının oluşturulması sağlanmıştır. Teknolojik gelişmeler; bilgisayar, akıllı telefon, tablet ve internet gibi araçların eğitimde kullanımını artırarak dijital eğitimi güçlendirmiştir.²⁶ Karatahtadan akıllı tahtalara kadar uzanan bu dönüşüm, öğrencilerin bilgi ve iletişim teknolojileri konusunda yetkin bireyler olarak yetişmesini ve eğitim sisteminin toplumsal değişime ayak uydurmasını amaçlamaktadır.²⁷

Yeni nesil teknolojilerin gelişimiyle birlikte, eğitim teknolojilerinde kullanılan araç-gereçler ve sistemler sürekli olarak değişim göstermektedir. Özellikle bilginin depolanması ve iletilmesi, görsel ve işitsel materyallerin kullanımı ve eğitim çıktılarının öğrencilerle paylaşımı

²² Kurt, *Transhümanizm ve Tekillik Bağlamında Dinin Geleceği*, 20.

²³ Mehmet Dinçer, "Eğitimin Toplumsal Değişme Sürecindeki Gücü", *Ege Eğitim Dergisi* 3/1 (2003), 109.

²⁴ Levent Şahin, "Bir Sosyal Politika Aracı Olarak Eğitim ve Türkiye'deki Durumu", *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi* 6/1 (2017), 126.

²⁵ Funda H. Sezgin - Yunus Budak, "Teknolojik Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Yükselen Ekonomiler Örneği", *Journal of Emerging Economies and Policy* 7/1 (2022), 266.

²⁶ Yusuf Yalçınkaya vd., "Derhanecilik Ve Dijital Eğitimde Eğilimler", *Ulusal Eğitim Dergisi* 4/1 (2024), 247.

²⁷ Aynur Kolburan Geçer - Ayşegül Bakar Çörez, "Ortaöğretim Öğrencilerinin BİT Kaynaklarından Yararlanma Durumları ve Yaşadıkları Sorunlar: Kocaeli Örneği", *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama* 10/1 (2020), 3.

konularında önemli dönüşümler yaşanmaktadır. Eğitim teknolojilerinin kullanım alanları farklılık gösterse de, sosyal medyanın yaygınlaşması, dijital uygulamaların çeşitlenmesi ve salgın dönemindeki uzaktan eğitim süreçleriyle birlikte, dünya genelinde eğitim teknolojilerine yönelik tercihler küresel bir boyutta yeniden şekillenmiştir. Teknolojinin rolü, yalnızca çalışma ve araştırmalara destek sunan bir araç olmanın ötesinde, eğitimde bütüncül bir yaklaşımla kullanımını içeren daha geniş bir yelpazeye ulaşmıştır.²⁸

Şüphesiz ki günümüzde teknolojinin eğitime etkisi sadece bilgi aktarımı ile sınırlı değildir. Bilgiye ulaşımın kolaylaşmasının yanında teknoloji, öğrencilerin kişisel ihtiyaçlarına uygun deneyimler de sunmaktadır. Yapay zekâ, artırılmış gerçeklik ve robotik sistemler gibi transhümanist teknolojiler, eğitimde bireyselleştirilmiş öğrenme ortamlarını mümkün kılmaktadır. Bu sistemler, öğrencilerin farklı öğrenme stillerine ve ihtiyaçlarına göre uyarlanabilmekte, bireysel takip ve geri bildirim süreçlerini otomatikleştirmektedir.²⁹ Transhümanist teknolojilerin eğitim alanına katkısı, diğer sektörlerle kıyaslandığında henüz sınırlı bir düzeyde olsa da bu alandaki hızlı ilerleme göz önünde bulundurulduğunda, yakın gelecekte eğitimde yer alan temel paydaşlar üzerinde önemli etkiler yaratması muhtemeldir.

Günümüzde transhümanist teknolojiler arasında eğitimle en güçlü bağa sahip olan alan yapay zekâdır. Yapay zekâ, öğrenme süreçlerini kişiselleştirmekten öğrenci performansını analiz etmeye, öğretmenlere destek sağlamaktan eğitim materyallerini geliştirmeye kadar pek çok farklı şekilde eğitime uyarlanmaktadır. Özellikle akıllı öğrenme sistemleri, otomatik değerlendirme araçları ve sanal öğretmenler gibi yapay zekâ tabanlı uygulamalar, eğitimde verimliliği artırma potansiyeline sahiptir. Bunun yanı sıra, yapay zekâ destekli eğitim teknolojileri, bireysel öğrenme hızına uyum sağlayarak öğrencilerin kendi yetenek ve ilgi alanlarına göre ilerlemesine olanak tanımaktadır.³⁰ Ancak yapay zekâ araştırmalarından yoğun biçimde beslenen transhümanist teknolojilerde amaç, yalnızca otonom ve zeki makineler üretmek değil,³¹ aynı zamanda insan zekâsını yapay ortamlarda yeniden üretmek, onu robotik bir bedene ya da dijital sistemlere aktarmaktır.³² Bu yaklaşımın temelinde, insan bilincinin dijital ortamlara aktarılması fikri yatmaktadır. Bu süreç, bireyin bilinç, hafıza ve kişilik özelliklerinin dijital bir ortama yüklenmesini ve böylece fiziksel bedenin ötesinde bir varoluşun mümkün kılınmasını amaçlamaktadır. Bu tür bir bilinç aktarımı, insanın robotik bedenlerde veya sanal ortamlarda yaşamını sürdürmesini sağlayabilir.³³ Bu anlayışa göre insan bedeni, bir sınır olmaktan çıkmakta ve dönüştürülmesi gereken bir yapıya indirgenmektedir. Bu durum, insanın araçsallaştırılması ve özne olmaktan çıkarılıp nesne hâline getirilmesi tehlikesini barındırmakta ve insan zihnini bir veri yığına indirgeme eğilimindedir. Bu da ahlak, empati, vicdan, maneviyat gibi insanî yönlerin göz ardı edilmesine yol açabilir. Neticede eğitim, yalnızca bilgi aktarmak değil, insan yetiştirmektir. Transhümanist teknolojiler, bu temel ilkeyi zedeleyebilecek bir potansiyeli taşımaktadır.

Geleneksel eğitimde amaç; eleştirel düşünme, değer aktarımı, karakter eğitimi gibi yönleri kapsarken, yapay zekâyâ aktarılan bilinç ve bilgiyle, eğitimin amacı değişmekte, eğitim veri yüklemek gibi mekanik bir sürece indirgenebilmektedir. Haliyle bu durumun, insanın bireysel anlam arayışını ve özgün öğrenme sürecini geri plana itebileceği gibi bir endişe doğmaktadır. Ayrıca eğer insan zihni dijital ortamlara aktarılabilir hâle gelirse, eğitimin ruhunu taşıyan öğretmen figürünün nasıl bir işleve sahip olacağı ve insan zihninin robotik bedenlere aktarılması ya da dijitalleşmesi sonucunda eğitim çağındaki bireylerin “ben kimim?”, “gerçeklik nedir?” gibi ontolojik sorunlarına nasıl çözüm üretileceği de bir başka soru işretidir.

²⁸ Ganime Beyza Arslan vd., “Eğitimde Teknoloji Entegrasyonu ile İlgili Türkiye’de Yapılan Çalışmaların İncelenmesi”, *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 6/1 (10 Şubat 2022), 41.

²⁹ Duygu Elvan - Halil Mutlubaş, “Eğitim-Öğretim Faaliyetlerinde Teknolojinin Kullanımı ve Teknolojinin Sağladığı Yararlar”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 4/6 (2020), 102.

³⁰ Münevver Çetin - Abdussamet Aktaş, “Yapay Zekâ ve Eğitimde Gelecek Senaryoları”, *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 18/Eğitim Bilimleri Özel Sayısı (20 Mayıs 2021), 4230-4231.

³¹ Raymond Kurzweil, *The Singularity Is Near: When Humans Transcend Biology* (New York: Viking Penguin, 2005), 260.

³² Raymond Kurzweil, *İnsanlık 2.0: Tekillığe Doğru Biyolojisini Aşan İnsan*, çev. Şengel Mine (İstanbul: Alfa Yayıncılık, 2017), 501.

³³ “Mind Uploading: The Future of Human Consciousness in Robotic Bodies”, *Medium*, 2023.

Transhümanist düşünce, bilindiği üzere insanın mevcut sınırlarını aşma arzusunu “dünyayı daha iyi bir yer haline getirme” fikri üzerinden temellendirmektedir. Bu anlayış, bireyi fiziksel, zihinsel ve duygusal olarak kusursuzlaştırmayı hedefler. Transhümanist literatürde sıkça karşılaşılan insan tasviri, hastalıklara tamamen dirençli, sonsuz enerjili, duygusal kontrolü tam, sürekli mutlu, sevgi dolu ve genç kalan bireylerden oluşan bir toplum oluşturmayı arzulamaktadır.³⁴ Bu yönüyle transhümanizm, hem bilimsel ilerlemeyi hem de ütopyacı bir hayal dünyasını bir araya getirmektedir. Özellikle eğitim bağlamında, bu dönüşüm derin etik ve pedagojik soruları beraberinde getirmektedir. Eğitim, tarih boyunca insanı daha iyi hâle getirme çabasının biçimsel aracı olmuştur. Ancak transhümanist yaklaşım, teknolojinin insan gelişimini eğitimden daha hızlı ve etkili gerçekleştireceğini iddia etmektedir.³⁵ Bu nedenle eğitim sadece yeniden düşünülmesi gereken değil, aynı zamanda kökten sorgulanması gereken bir kurum olarak görülmektedir. Bu anlayış, “eğitimin ötesindeki dünya” fikrini beraberinde getirmektedir. Bu açıdan bakıldığında bireyin “teknolojik nesne” hâline gelmesi olasılığı, birçok yönden risk barındırmaktadır. Öncelikle bir bireyin yalnızca verimliliği, verisi ve üretkenliği üzerinden değerlendirilmesi, onun etik, ahlaki ve duygusal boyutlarının göz ardı edilmesine yol açabilir. Örneğin yapay zekâ destekli karar verme uygulamalarıyla öğrenci başarılarının tamamen algoritmik bir mantıkla ölçüldüğü bir senaryo düşünüldüğünde, öğrencinin, birey olarak değil, bir “performans verisi” olarak ele alınması muhtemeldir. Böyle bir yaklaşım, eğitimde anlam arayışını yok edebileceği gibi insanın bütünsel gelişimi yerine yalnızca teknik yeterliliklerini önceleyen bir anlayışı dayatabilir. Dahası, bireyin sürekli optimize edilmesi gereken bir proje olarak görülmesi, insanın “asla tamamlanamayacağı” fikrini pekiştirebilir. Bu da bireyde sürekli bir yetersizlik hissi yaratır. Ayrıca transhümanist yaklaşımda yer alan “sonsuz gençlik”, “sürekli mutluluk” gibi idealler, gerçek insan deneyimini değersizleştirme riskini taşıdığından, hüznün, başarısızlığın, sınırlılığın da insan olmanın parçası olduğu göz ardı edilebilir. Bu ise, bireyin psikolojik ve varoluşsal bütünlüğü açısından tehlikeli sonuçlar doğurabilir.³⁶

Kayhan’a göre, transhümanist teknolojilerle eğitim süreçlerinin yeniden şekillendiği bu dönemde, bireylerin başarılı olabilmesi ve sosyal ilişkilerini sürdürebilmesi için hangi bilgilere ihtiyaç duyduğu, eğitim faaliyetlerinin gelişen teknolojiyle uyumlu şekilde bireylerin duygusal becerilerinin gelişimine nasıl katkı sağlayabileceği ve öğrenme süreçlerinin nasıl şekilleneceği gibi sorular hala yanıt beklemektedir. Toplumsal anlamda eğitimin amacının ve rolünün yeniden değerlendirilmesi, bu değişimlere yanıt verebilmek açısından gerekli hale gelmiştir.³⁷ Teknolojik bir dünyada dijital eğitim, geleceğin eğilimlerini şekillendirmek ve bireyleri toplumsal yaşama hazırlamak adına önemli bir görev üstlense de eğitimcilerin, öğrencileri çevrimiçi kaynakların doğru ve güvenilir bir şekilde kullanımı konusunda bilinçlendirmesi ve teknolojinin etik ve güvenli kullanımı üzerine rehberlik etmesi öğrencilerin sadece dijital dünyada değil, fiziksel dünyada da sorumlu bireyler olarak yetişmelerine katkıda bulunacaktır.³⁸

Elbette transhümanist teknolojilerin olumlu tarafları da yok değildir. Transhümanizm, eğitim alanında hem pedagojik yaklaşımların dönüşümünü hem de bireysel öğrenme süreçlerinin yeniden yapılandırılmasını mümkün kılacak potansiyele sahiptir. Bu teknolojiler sayesinde eğitim, yalnızca bilgi aktarımı değil; bilişsel gelişimin kişiselleştirilmesi, duyu organlarının ötesinde algı süreçlerinin artırılması ve yaşam boyu öğrenmenin sürdürülebilir hale getirilmesi gibi yeni işlevler kazanmaktadır. Özellikle yapay zekâ destekli öğrenme analitikleri ve nöroteknolojik cihazlar (örneğin beyin-bilgisayar arayüzleri), öğrencilerin dikkat düzeyi, anlama

³⁴ J. P. Bishop, “Transhumanism, Metaphysics, and the Posthuman God”, *Journal of Medicine and Philosophy* 35/6 (01 Aralık 2010), 701.

³⁵ Allen Buchanan, “Cognitive Enhancement and Education”, *Theory and Research in Education* 9/2 (2011), 145-162.

³⁶ Bishop, “Transhumanism, Metaphysics, and the Posthuman God”, 701.

³⁷ Kadriye Kayhan, *Türkçe Eğitimi ve 21. Yüzyıl Eğitim Vizyonu Bağlamında Transhümanizm* (Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2024), 22.

³⁸ Sait Zengin vd., “Eğitimde Teknoloji Kullanımına İlişkin Öğretmen Görüşleri”, *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi* 11/103 (31 Ocak 2024), 172.

kapasitesi ve motivasyonlarını anlık olarak izleyip analiz ederek öğretim süreçlerini bireyselleştirebilmektedir.³⁹

Bununla birlikte, yine yapay zekâya dayalı uyarlanabilir öğrenme sistemleri, öğrencilerin bilişsel seviyelerine göre anında geri bildirim sağlayarak öğrenme hızını artırmakta ve öğrenme boşluklarını daha erken dönemde tespit etmektedir.⁴⁰ Bu tür sistemler, klasik sınıf yapısının ötesine geçerek bireyin öğrenme yolculuğunu kendi ihtiyaçlarına göre şekillendirmesine olanak tanımaktadır. Ayrıca, artırılmış gerçeklik (AR) ve sanal gerçeklik (VR) uygulamaları sayesinde soyut kavramlar somut deneyimlere dönüştürülebilmekte, bu da öğrenme sürecini hem daha etkili hem de daha kalıcı hale getirmektedir.⁴¹

Geleceğe yönelik olarak, transhümanist bakış açısının eğitimde öngördüğü en radikal dönüşümlerden biri, bilgi edinmenin biyolojik yollar dışında gerçekleştirilmesidir. Örneğin, “yüklenbilir bilgi” fikri, bilgilerin doğrudan beyin implantlarıyla bireye aktarılabilmesini öngörmektedir.⁴² Bu tür bir teknoloji, geleneksel öğrenme süreçlerinin sınırlarını aşarak bilişsel kapasitenin genişletilmesini mümkün kılabilir. Bu bağlamda eğitim, sadece bir öğrenme süreci olmaktan çıkarak insan yetkinliklerinin sürekli geliştirildiği bir alan haline gelebilir.

Tüm bu potansiyel olumlu gelişmelere rağmen, transhümanist teknolojilerin eğitim alanında yaygınlaşması ciddi etik sorunları da beraberinde getirmektedir. En başta, bireyin zihinsel ve bilişsel süreçlerine dışsal müdahalelerin artması, insanın özerkliğini ve özgür iradesini tehdit etme riski taşımaktadır.⁴³ Özellikle biyoteknolojik ve nöroteknolojik araçlarla bilişsel kapasitelerin artırılması, bireyin kendi kararlarını ne ölçüde bağımsız olarak verebileceği konusunda soru işaretleri doğurmaktadır;⁴⁴ bu da “eğitim yoluyla özgürleşme” ilkesini tartışmaya kapı aralamaktadır. Ayrıca, bu teknolojilere erişim olanaklarının sınıfsal eşitsizlikler doğrultusunda şekillenmesi durumunda, eğitimdeki adalet ilkesi zedelenebilir ve yeni bir dijital ayrımcılık biçimi ortaya çıkabileceği de akıllara gelen diğer bir problemdir.⁴⁵ Bu bağlamda, transhümanist yaklaşımlar eğitimi daha işlevsel ve etkili kılma potansiyeli taşısa da, insanı yalnızca geliştirilmesi gereken bir “biyolojik makine” olarak görmek, eğitimin insani ve kültürel yönlerini ihmal etme tehlikesini doğurabilir. Dolayısıyla, transhümanist teknolojilerin eğitimde kullanımı ancak etik ilkeler doğrultusunda şekillendirildiğinde ve insan onuru ile özgürlüğünü gözetilen bir bakış benimsendiğinde anlamlı ve sürdürülebilir olacaktır.

3. DİN VE TRANSHÜMANİZM

Transhümanizmin, insanın biyolojik ve zihinsel sınırlarını aşarak daha üstün bir varlığa dönüşmesini hedefleyen bir düşünce akımı olarak ifade edildiğini belirtmiştik. Bu dönüşüm, biyoteknoloji, yapay zekâ ve genetik mühendisliği gibi alanlardaki ilerlemelerle mümkün hale gelmektedir.⁴⁶ Ancak insan doğasına müdahale eden bu teknolojik gelişmeler bir yandan da ahlâkî ve felsefî tartışmaları beraberinde getirmektedir. Din, insanın yaratılışı, anlam arayışı ve ahlâkî sınırları konusunda bir bakış açısı sunarken, transhümanizm, insanı radikal biçimde dönüştürmeyi amaçlamaktadır.⁴⁷ Bu noktada, din ve transhümanizm arasındaki ilişki, insanın hem doğasına hem geleceğine dair yanıt bekleyen sorular etrafında şekillenmektedir.

Transhümanizm çoğunlukla, geleneksel dinî inançları insanın ilerlemesini engelleyen bir unsur olarak değerlendirmekte ve özellikle seküler yorumlarında, dinin “geçici bir teselli” olduğu

³⁹ Rose Luckin vd., *Intelligence Unleashed: An Argument for Ai in Education* (London: Pearson, 2016), 20.

⁴⁰ Wayne Holmes vd., *Artificial Intelligence in Education: Promises and Implications for Teaching and Learning* (Boston: Center for Curriculum Redesign, 2019), 107.

⁴¹ Holmes vd., *Artificial Intelligence in Education: Promises and Implications for Teaching and Learning*, 147.

⁴² Rofler Winkler, “Elon Musk Launches Neuralink to Connect Brains With Computers”, *The Wall Street Journal*, 2017.

⁴³ Çetin - Aktaş, “Yapay Zekâ ve Eğitimde Gelecek Senaryoları”, 4258.

⁴⁴ Françoise Dastur - Sinan Oruç, *Ölümlü Yüzleşmek Felsefi Bir Soruşturma* (İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2019), 20-21.

⁴⁵ UNECSO, “Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence” (Unesdoc Digital Library, 2022) (SHS/BIO/PI/2021/1).

⁴⁶ Hülya Bilgen, “Biyoteknoloji ve İnsan Hakları: Transhümanizm Hukuk Alanına Nasıl Girdi?”, *Medikal Akademi*, 2014.

⁴⁷ Ahmet Dağ, “Hümanizmin Radikalleşmesi Olarak Transhümanizm”, *Felsefi Düşün* 9 (2017), 54.

yönünde görüşler öne çıkarmaktadır.⁴⁸ Bununla birlikte, bu yaklaşımın mutlak olmadığını ve dinle transhümanizm arasında farklı ilişki biçimlerinin de geliştiğini belirtmek gerekir. Hatta transhümanimin dinin etkilerini azaltmak yerine yeni bir manevi iklim yarattığı bile dile getirilmektedir.⁴⁹ Özellikle son yıllarda ortaya çıkan Hristiyan Transhümanizmi, İslamî Transhümanizm ve Yahudi Transhümanizmi gibi teolojik yorumlar, transhümanist fikirleri kutsal metinlerdeki mucizeler, beden dönüşümü ve ölümsüzlük arayışıyla ilişkilendirmektedir. Bu tür transhümanist yaklaşımlar, insanın yaratıcı potansiyelini Tanrı'nın yaratıcı kudretiyle benzer bir zeminde değerlendirme eğilimindedir.⁵⁰ Bu bağlamda bazı düşünürler, transhümanizmi insanın yaratılıştaki taşıdığı "halife" rolünün bir yansıması olarak görmekte ve teknolojik ilerlemeyi ilâhî yaratılış sürecinin sürekliliği içinde konumlandırmaktadır. Örneğin, Hristiyan Transhümanist Derneği, teknolojiyi Tanrı'nın yaratıcı tasarımının bir uzantısı olarak değerlendirmekte;⁵¹ benzer şekilde bazı İslamî yaklaşımlar da teknolojik gelişmeleri insanın yeryüzündeki sorumluluğu bağlamında olumlu bir çerçevede ele almaktadır.⁵²

Kur'an ve hadis literatüründe sağlığın korunmasına ve hastalıkların tedavisine yönelik teşvik edici çok sayıda örnek bulunmaktadır. Nitekim Hz. Peygamber'in "Allah, hastalığı da şifayı da gönderdi ve her hastalık için bir şifa var etti. Tedavi olun, fakat haramla tedavi olmayın." hadisi, bu yaklaşımın güçlü bir dayanağıdır.⁵³ Ayrıca Ashab-ı Kehf'in uzun uykusu, Hz. İsa'nın mucizevi tedavi yetisi ya da Hz. Nuh'un uzun ömrü gibi anlatılar, insanın fiziksel sınırlarının aşılabilirliğine dair dinî referanslar olarak da değerlendirilebilir. Bu çerçevede değerlendirildiğinde, transhümanist teknolojilerin insan sağlığını koruma, hastalıkları tedavi etme ve yaşam kalitesini artırma hedefleri, İslâm'ın insan hayatını muhafaza etmeyi temel alan etik anlayışıyla belirli ölçüde örtüşebilir. Ancak bu uyum, transhümanist bakışın tüm unsurlarına ne yazık ki yayılmamaktadır. Özellikle öjeni, klonlama, kriyojeni ve ölümsüzlük gibi uygulamalar, insanın yaratılış sınırlarını aşma çabası olarak değerlendirilmekte ve İslam'ın temel kaynaklarıyla çelişebilecek teolojik ve etik sorunları beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla, transhümanizmin Müslümanlar tarafından benimsenmesi, ancak belirli sınırlar ve eleştirel bir perspektif çerçevesinde mümkündür. Bu bağlamda, transhümanizmle din arasındaki ilişki yalnızca karşılıklı reddedicilik üzerine kurulu değil, aynı zamanda etkileşimsel ve çoğulcu bir karaktere de sahiptir.

Seküler transhümanist görüşler, insanı ve evrimi yalnızca maddi varlıklar üzerinden tanımlarken,⁵⁴ dinler insanın ruhunu, ahlâkî değerlerini ve ilâhî iradeyi merkeze almaktadır. Dolayısıyla bu tür transhümanist yorumlar, dinî inancın manevî derinliğini ve anlam arayışını göz önünde bulundurmadan, daha çok materyalist bir bakış açısıyla hareket etmektedir. Özellikle teknolojik transhümanizm, ekstropyанизm, liberal transhümanizm gibi ekoller ve din arasındaki en temel fark burada yatmaktadır. Ray Kurzweil ve Nick Bostrom gibi isimlerin öncülüğünü yaptığı teknolojik transhümanizm ekolü, biyolojik ölümsüzlüğü, yapay zekâyla birleşmeyi ve insan bedeninin sınırlarını aşmayı merkeze alırken;⁵⁵ demokratik transhümanizm veya spiritüel transhümanizm, insan hakları, etik sorumluluklar, manevî gelişim ve teknolojik eşitlik gibi konulara odaklanmaktadır.⁵⁶ Ayrıca Pierre Teilhard de Chardin gibi düşünürler, transhümanizmi dinî bir bakış açısıyla yorumlayarak insanın Tanrı'ya doğru evrimsel bir ilerleyiş içinde olduğunu savunurlar.⁵⁷ Dahası bazı akımlar uzun yaşam ve ölümsüzlük fikrini temel bir hedef olarak

⁴⁸ John G. Messerly, "The Future of Religion", *Reason and Meaning*, 2019.

⁴⁹ Büşra Yeşilyurt, *Transhümanizm ve Dinî Transhümanist Hareketler* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2024), 75.

⁵⁰ Muhammet Yeşilyurt, "Hristiyan Transhümanizmi: Hristiyanlığın Tekno-Eskatolojik Yeni Yorumu", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 21/2 (30 Eylül 2021), 832.

⁵¹ Yeşilyurt, "Hristiyan Transhümanizmi: Hristiyanlığın Tekno-Eskatolojik Yeni Yorumu", 821.

⁵² Büşra Kılıç Ahmedi, "İslam ve Transhümanizm Bağlamında Süper Müslüman Kavramının Analizi", *Kocatepe İslami İlimler Dergisi* 4/2 (2021), 238-258.

⁵³ (Ebû Dâvûd, Tıb, 11)

⁵⁴ Volkan Feyzi - Musa Bilgiz, "Transhümanizmin Ölümsüzlük İddiasının Kur'an Açısından Değerlendirilmesi", *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/20 (28 Temmuz 2023), 354.

⁵⁵ Kurzweil, *The Singularity Is Near: When Humans Transcend Biology*; Bostrom, *The Transhumanist FAQ*.

⁵⁶ James Hughes, *Citizen Cyborg: Why Democratic Societies Must Respond To The Redesigned Human Of The Future* (Cambridge: Westview Press, 2004).

⁵⁷ Eric Steinhart, "Teilhard de Chardin and Transhumanism", *Journal of Evolution and Technology* 20/1 (2008), 2.

benimserken, bazıları ise insan yeteneklerini artırmayı, acıları azaltmayı, etik bilinçle hareket etmeyi ya da teknolojiyi toplumsal adalet için kullanmayı öncelemektedir. Bu nedenle tüm transhümanistlerin “insanın ölümsüzlüğünü” savunduğunu söylemek indirgemeci bir yaklaşım olur. Günümüzde Supermuslim, Christian Transhumanist Association gibi inanç temelli oluşumlar da transhümanist fikirlerle dinî öğretileri bir araya getirme arayışındadır. Ancak transhümanizm “ölümsüzlüğü” manevî açıdan değil, tamamen bilimsel ve materyalist bir bakış açısıyla ele almaktadır.

Örneğin, ekstropyanzmin öncüsü Max More’un transhümanizmi bir yaşam felsefesi olarak ele alması ve bunu tamamen laik, hümanist bir temele oturtması, geleneksel dinlerin temel inanç ve değerleriyle açık bir çatışma yaratmaktadır.⁵⁸ More’un yaklaşımı, inanç, ibadet ve doğaüstü olanı reddeden, insanın kendi kaderini ve gelişimini yalnızca akıl, bilim ve teknoloji ile belirleyebileceğini savunan bir anlayışı temsil etmektedir. Ancak bu bakış açısı, insanda var olan sınırlı niteliklerin bir takım dinî kabullerle ve insanın yaratıcı ile olan ilişkisinin merkeze alındığı dinî yaklaşımlarla örtüşmemektedir.

Messerly, din ve genel olarak muhafazakâr ideolojilerin, entelektüel, ahlâkî ve teknolojik ilerlemeye genellikle karşı çıktığını iddia etmektedir. Ona göre din; ifade özgürlüğü, demokrasi, köleliğin kaldırılması, cinsel eğitim, üreme teknolojileri, kök hücre araştırmaları, kadın ve insan hakları ile bilimsel ilerlemeye karşı çıkmıştır. Engizisyonlar, savaşlar, insan kurban etme, işkence, despotizm, çocuk istismarı, hoşgörüsüzlük, faşizm ve soykırımlarla bağlantılı olmuştur. Doğaüstüne, otoriterliğe, kadın düşmanlığına, hiyerarşiye, anti-demokratikliğe, anti-entelektüelliğe, bilim karşıtlığına ve ilerleme karşıtlığına eğilimlidir.⁵⁹

Messerly, transhümanizmin, temelde Tanrı’yı veya ilahî bir varlığı reddettiğini, bunun yerine, insanların kapasitesini bilim ve teknoloji aracılığıyla geliştirmeye odaklandığını ifade etmektedir. O’na göre:

“Bilim, acıyı ve ölümü yendiğinde, bildiğimiz anlamıyla din de ölecektir—zira dinin varlık nedeni ortadan kalkacaktır. Çünkü yeryüzünde çareler bulunduğunda, kim cennetten şifa istemek için dua eder? Ölümünden kurtuluş bilimle mümkün olduğunda, kim tanrılardan merhamet diler? Ölümün yenilmesiyle birlikte, bilim ve teknoloji nihayet cehalet ve batıl inanç üzerindeki zaferini ilan edecektir. Gelecek nesiller, hayali tanrılardan daha güçlü olduklarını bileceklerdir.”⁶⁰

Bu ifadelerde dikkat çeken ilginç nokta, transhümanizmin din ile tamamen karşıtmiş gibi değil, aksine dinin transhümanizmin bazı hedeflerinin “erken bir versiyonu” gibi dile getirilmesidir. Ayrıca, “dinin ilerlemeye karşı olduğu”, “cehaleti ve bâtil inancı temsil ettiği” gibi bir anlayış, özellikle İslâm dini bağlamında geçerli değildir. İslâm, bilimi ve teknolojiyi, insanlığın yararına kullanıldığı sürece desteklemektedir. Kur’ân’da, “Oku!”⁶¹ emriyle başlayan vahiy, insanlara öğrenmeyi, araştırmayı ve bilgi edinmeyi tavsiye ve teşvik etmektedir. İslâm, akıl ve vahiy arasında bir denge kurmayı, bilimsel ve teknolojik ilerlemelerin, manevî değerlerle uyum içinde gerçekleşmesini savunmaktadır.

İslâm dini açısından bakıldığında, transhümanizmin sunduğu “ölümsüzlük” ve “insanı aşma” düşüncesi, İslâm’ın “ahiret” ve “sonsuz hayat” anlayışına belirli bir paralellik göstermektedir. Nitekim “Derken şeytan, gözlerinden gizlenmiş edep yerlerini açığa çıkarmak ve fitratlarında yer alıp da o ana kadar farkında olmadıkları şehvet duygularını kamçılıyıp onları isyana sürüklemek için her ikisine de fısıldayarak şu telkinde bulundu: ‘Rabbiniz size bu ağacı, sırf melek olmamanız veya burada ebediyen kalmamanız için yasakladı.’”⁶² âyetinden anlaşılacağı üzere insan doğasındaki temel eğilim olan ölümsüzlük ve mükemmel olma arzusu, insanı isyana ve hataya sürükleyebilir. İslâmî bakış açısına göre gerçek ölümsüzlük ve yetkinlik, dünyevî

⁵⁸ More, “The Philosophy of Transhumanism”, 22.

⁵⁹ Messerly, “The Future of Religion”.

⁶⁰ Messerly, “The Future of Religion”.

⁶¹ Alak 96/1-5.

⁶² El-Arâf 7/20.

yollarla değil, ancak Allah'a yönelme ve ahiret inancı ile mümkün olabilir. Dolayısıyla, insanoğlunun bilim ve teknoloji aracılığıyla ölümsüzlük arayışı ya da kusursuz varlık olma çabası, aslında Hz. Âdem'in yasak meyveye uzanışı ile aynı kökten beslenen bir fitrî eğilimin göstergesidir. Ancak İslâm'da insan bedeninin fani olduğu, ruhun ise ebedî bir hayata hazırlanmak için yaratıldığına inanılır. Bu nedenle, transhümanist düşüncenin temelinde yer alan ölümsüzlük arzusu ve beden sınırlarının aşılması ideali, kimi zaman İslâm'ın kader, ölüm ve insanın yaratılışına dair temel inançlarıyla çelişebilmektedir. Nitekim İslâm inancında ölüm, ilahi bir takdirin sonucu olarak görülmekte ve kaçınılmaz bir gerçeklik olarak kabul edilmektedir.⁶³ Bununla birlikte, insanlık tarihi boyunca teknolojik gelişmeler bedenin ve zihnin sınırlarını aşmaya yönelik birçok adım atmıştır. Ateşin kullanımı, alet yapımı, yazının icadı gibi erken gelişmelerden günümüzün yapay zekâ ve nöroteknolojik uygulamalarına kadar olan süreçte, insan kendisini sürekli dönüştürmüş ve kapasitelerini artırmıştır. Günümüzde uçakla saatler içinde kat edilen mesafeler, bilgisayarlarla yapılan zihinsel işlemler, tıbbî ilerlemeler sayesinde uzayan insan ömrü bu gelişimin somut göstergeleridir. Örneğin, insan ömrü 20. yüzyıl ortalarından bu yana yaklaşık 20 yıl uzamış; bulaşıcı hastalıklar, kronik rahatsızlıklar ve organ yetmezlikleri gibi ölümcül durumlar tıp ve farmakoloji sayesinde büyük oranda kontrol altına alınabilmektedir.⁶⁴ Bu bağlamda, ölümden kaçma arzusu bir yönüyle insanın doğal bir içgüdü olması, tıp biliminin gelişimi de esasen bu içgüdüün sistematik ve bilimsel bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Ancak, bazı transhümanist ekollerin öngördüğü "ölümsüzlük" anlayışı, insanın faniliğine dair ilahî kabulü dönüştürmeye çalıştığı için, bu noktada teolojik bir tartışmayı da beraberinde getirmektedir.

Dağ, insan doğasını ve davranışını mitolojik ve dinî anlatımlar çerçevesinde ele almakta ve transhümanizm ile bazı benzerliklere dikkat çekmektedir. Ona göre insan, hem mitolojik hem de dinî açılardan kurulu düzene karşı gelme ve sınırları aşma eğiliminde olan bir varlıktır. Mitolojik anlatılarda Prometheus'un ateşi çalması gibi örnekler üzerinden insanın yapısı gereği sınır tanımayan, hatta kutsala meydan okuyan bir tutum sergilediğini belirtmektedir. Benzer şekilde, transhümanizm de insanın biyolojik, zihinsel ve fiziksel sınırlarını aşma çabasını, teknolojinin gücüyle gerçekleştirmenin peşindedir. Bu açıdan, insanın doğaya meydan okuma isteği, transhümanizmin de temelini oluşturmaktadır. Dağ, bu arzuyu Prometheus'un ateşi çalması gibi bir "tanrısallığa öykünme" çabası olarak değerlendirmektedir. İnsan, transhümanist hareketle kendi kaderini yeniden yazmaktayken, Dağ'ın vurguladığı "düzen bozucu" ve "isyan eden" varlık tasvirini somutlaştırmakta, doğaya ve ilâhî düzene karşı yeni bir meydan okuma girişimi ortaya koymaktadır.⁶⁵ Dinî açıdan bakıldığında, transhümanizmi bu şekilde yorumlamak, Tanrı'nın yaratıcı ve mutlak otoritesini göz ardı ederek, insanı kendi kendisinin yaratıcı gücü olarak konumlandırmaktır.

İslâm düşüncesinde insan, Allah'ın bir emaneti olarak kabul edilir ve insanın kendi bedeni ve varlığı üzerindeki tasarruf hakkı sınırlıdır. Ancak bu anlayış, teknolojiyi bütünüyle reddetmek anlamına gelmez; nitekim İslâm dünyasında tıp, mühendislik ve doğa bilimleri tarih boyunca teşvik edilmiş, İbn Sina, Cezeri, İbn Heysem gibi düşünürler bu alanlara öncülük etmiştir. Ancak burada mesele, teknolojinin kullanım amacı ve sınırıdır. Transhümanizmin "kendi doğasını aşma" fikri, bazı İslâmî yaklaşımlarda insanın yaratılış sınırlarını zorlaması, hatta ilâhî düzene müdahale etme riski taşıdığı gerekçesiyle eleştiriye açıktır.⁶⁶ Bu bağlamda, modern tıbbın sunduğu tedavi edici müdahalelerle, insanın yapısını radikal biçimde dönüştürmeye çalışan posthümanist yaklaşımlar arasında etik bir ayırım yapılması gerektiği düşünülebilir. Aynı şekilde, Hristiyanlık düşüncesinde de insanın doğası Tanrı'nın lütfu ve yaratıcı iradesine dayandırılır. Bu anlayışa göre insan, yaratılmışlığı itibarıyla sınırlı ve Tanrı karşısında sorumlu bir varlıktır. Bu çerçevede transhümanizmin öngördüğü "insanüstü" olma arzusu, yalnızca insanın biyolojik sınırlarını aşmayı değil, insan doğasını yeniden inşa etmeyi hedeflemektedir. Dolayısıyla burada eleştirilen

⁶³ Âl-i İmrân 3/185.

⁶⁴ Max Roser vd., "Life Expectancy-Our World in Data", 2019.

⁶⁵ Dağ, "Hümanizmin Radikalleşmesi Olarak Transhümanizm", 47-48.

⁶⁶ Mahmut Avci, "Transhümanist Düşünceye Temel Bir Paralel Evren Ütopyası: "Tanrı İnsanlar", *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 62 (24 Aralık 2024), 159.

şey, teknolojinin gelişimi değil, insanın etik, ontolojik ve teolojik sınırlarını aşarak, kendi doğasını teknoloji aracılığıyla yeniden tanımlamaya yönelmesidir. Transhümanizm bu yönüyle yalnızca daha uzun yaşamak ya da daha sağlıklı olmak gibi hedeflerden öte, “yeni bir insan türü” oluşturma yönünde bir paradigma değişimini ifade etmektedir.⁶⁷ Dahası, transhümanizmin metafizik kavramları dışlayan seküler yaklaşımı,⁶⁸ ahlâkî sorumluluğun temel dayanağını da sorgulanabilir hale getirmektedir. Tanrı'nın ahlâkî otoritesinin reddi, iyi ve kötüyü belirleme konusunda bireye mutlak bir özgürlük tanımaktadır. Bu durum, insan doğasının sınırlarını ortadan kaldırmaya çalışan transhümanizmin,⁶⁹ ahlâkî bir kargaşa veya belirsizliklere yol açma riskini doğurmaktadır. Neticede, dinî bakış açısıyla değerlendirildiğinde, transhümanizm sadece bir teknoloji ve bilim anlayışı değil, aynı zamanda insanın yaratıcı ve mutlak olan ile bağımlı koparma girişimi olarak değerlendirilebilmektedir.⁷⁰ Bu bakış açısıyla bakıldığında transhümanizm, insanın yaratılışına ve ilâhî düzene bir müdahale olarak yorumlanabilir. Ancak bu müdahalenin bireylerin özgür iradesi çerçevesinde ne ölçüde ahlâkî bir sınır ihlali sayılacağı, İslâm düşüncesi içinde farklı yorumlara açık bir tartışma alanıdır. Zira İslâm ahlâkında insanın özgürlüğü, sorumluluk bilinci ve niyetle birlikte değerlendirilir. Bu çerçevede, teknolojik müdahalelerin mutlak biçimde haram ya da helal olarak etiketlenmesi yerine, insan onurunu, yaratılış düzenini ve toplumsal adaleti nasıl etkilediği bağlamında çok yönlü olarak ele alınması gerekmektedir.

Özellikle transhümanist teknolojilerin bireyde “tanrısal bir kontrol” yanılsaması doğurması ya da insanın kendi kendini mutlaklaştırması gibi eğilimleri teşvik etmesi, ilâhî hikmetin sınırlarını zorlayabilir. Bununla birlikte, insanın acısını dindirmeye, yaşam kalitesini artırmaya veya engelleri aşmaya dönük teknolojik yeniliklerin tamamen dışlanması da İslâm'ın rahmet ve kolaylaştırıcılık ilkeleriyle çelişebilir. Dolayısıyla transhümanizm, hem imkânlar hem de tehditler barındıran bir olgu olarak, dinî-ahlâkî bağlamda kapsamlı bir değerlendirmeye ihtiyaç duymaktadır. Bu bağlamda kişisel kanaatimiz, transhümanist müdahalelerin mutlak olarak reddedilmesi değil, insanın ontolojik sınırlarını, yaratılış amacını ve ilâhî iradeyle kurduğu ilişkiyi dikkate alacak şekilde yeniden yorumlanması gerektiği yönündedir. Aksi hâlde, teknik gelişme adına değerler sisteminin göz ardı edilmesi, insanın anlam arayışını da yaralayabilir.

İslâm'da özgür irade, insanın Allah'ın iradesi doğrultusunda sınırlı fakat anlamlı bir özgürlük alanına sahip olduğu bir kavramdır. “Şüphesiz biz ona doğru yolu gösterdik; artık o isterse şükreden olur, isterse nankör.”⁷¹ âyeti, insanın kararlarında özgür bırakıldığına işaret eder. Ancak bu özgürlük, insanın kendi doğasını ya da geleceğini tamamen kontrol etme anlamına gelmez.⁷² Transhümanizmin iddiası, insanın bu sınırlılığı aşarak doğasını ve kaderini tamamen kontrol edebileceği yönündedir. Fakat bu yaklaşım, insanın Allah'a mutlak bağımlılığını ve ilâhî iradeye teslimiyetini zedeler. İslâm'da özgür irade, insanın Allah'ın emirlerine uygun bir yaşam sürmesi amacıyla verilen bir olgudur. İnsan, yaratılışındaki sınırlı kapasiteyi aşarak kendini tanrısallaştırma çabası içine girmemelidir. Teknolojinin ilerlemesi, insanın yaşam süresi üzerinde kısmi bir kontrol sağlasa da, bu yine de insanın mutlak iradesiyle değil, Allah'ın belirlediği sınırlarla şekillenir. Örneğin, tıbbî gelişmelerle 100 yıl önceye kıyasla yaşam süremizin uzaması, insanın doğasını tamamen kontrol etmesi değil, ona Allah'ın izniyle bazı imkânların verilmesi olarak yorumlanmalıdır. Ölümsüzlük iddiaları, bilimsel olarak mümkün olmamakla birlikte, bu tür iddiaların dinî inançlarla çeliştiği açıktır. Bu bağlamda, insanın biyolojik ve zihinsel gelişimini artıran teknolojilerin sınırı, insanın yaratılış amacına uygun bir şekilde ve ahlâkî bir sorumlulukla kullanılması olarak belirlenmelidir. Ölümsüzlük ya da insanın tanrısal bir varlık hâline gelmesi,

⁶⁷Bu yaklaşım, Tanrı'nın insanı belirli bir hikmetle yaratmış olduğu inancıyla çatışabileceği gerekçesiyle bazı Hristiyan teologlar tarafından eleştirilmektedir. Bkz. Ahmet Dağ, *Transhümanizm; İnsanın ve Dünyanın Dönüşümü* (Ankara: Elis Yayınları, 2018), 200.

⁶⁸ Stephen Lilley, *Transhumanism and Society the Social Debate over Human Enhancement* (London: Springer, 2013), 26.

⁶⁹ Dağ, *Transhümanizm; İnsanın ve Dünyanın Dönüşümü*, 168.

⁷⁰ Mike J. McNamee - S. Darren Edwards, “Transhumanism, Medical Technology and Slippery Slopes”, *Journal of Medical Ethics* 32/9 (2006), 513.

⁷¹ İnsan 76/3.

⁷² Terasem Movement Transreligion, “The Truths of Terasem”, *Terasem Faith*, 2012.

İslâmî inançla bağdaşmaz; ancak uzun yaşam, sağlıklı bir beden ve akıl, insanın Allah'a şükretmesi ve rızasını kazanması için bir fırsat olarak düşünülebilir.

Din, insanlık tarihinin en köklü ve en etkili kurumlarından biri olarak, sadece bir inanç sistemi değil, aynı zamanda bireysel ve toplumsal ihtiyaçlara cevap veren bir anlam, değer ve rehberlik kaynağıdır.⁷³ Tarih boyunca farklı dinler çeşitli dönüşümler geçirmiş olsa da, insanın metafizik arayışları, ölümlü yüzleşme korkusu, varoluşsal sorularına yanıt bulma ihtiyacı ve ahlâkî bir çerçeve arayışı dinin önemini sürekli kılmıştır. Bu bağlamda, dinin tamamen yok olacağını iddia etmek, insanın doğasına ve temel ihtiyaçlarına aykırı bir iddia olacaktır.⁷⁴ Teknoloji ve bilim, yaşam koşullarını iyileştirebilir, ömrü uzatabilir ve birçok soruna çözüm sunabilir; ancak insanın manevi, duygusal ve etik ihtiyaçlarını tamamen karşılaması mümkün değildir. İnsan sadece biyolojik bir varlık değil, aynı zamanda ruhsal bir varlıktır ve bu ruhsal boyut, bilimin cevap veremeyeceği sorulara sahiptir.⁷⁵ Örneğin, "Hayatın anlamı nedir?", "Ölümden sonra ne olacak?" veya "Adalet ve ahlâk neye dayanmalıdır?" gibi sorular, dinî inançların varlık nedenini ortaya koyar. Bu sorulara teknolojik veya bilimsel bir çerçevede cevap vermek mümkün olsa bile, dinin sunduğu kutsallık, derinlik ve bütünlük, insan zihni ve ruhu için vazgeçilmez bir ihtiyaç olmaya devam edecektir.

Ayrıca, din sadece bireysel teselli sağlayan bir sistem değil, aynı zamanda toplumsal düzenin ve ahlâkî değerlerin inşasında da önemli bir rol oynar.⁷⁶ Din, insanlık tarihindeki birçok toplumsal hareketin ve reformun temelinde yer alan, dayanışmayı ve adaleti teşvik eden bir güç olmuştur.⁷⁷ Dolayısıyla, bilim ve teknoloji ne kadar ilerlerse ilerlesin, dinin insanlık için oynadığı rolün tamamen sona ermesi transhümanist çevrelerde dahi tartışmalı bir konudur. Bazı radikal transhümanistler,⁷⁸ teknolojik gelişmelerin dinin yerini alacağını savunsa da, bu görüş tüm transhümanist yaklaşımlar tarafından paylaşılmamaktadır. Ancak insanın anlam arayışı, ahlâkî yönelimi ve metafizik ihtiyaçları göz önüne alındığında, dinin tamamen işlevsiz kalacağı yönündeki iddialar zayıf görünmektedir.⁷⁹ Çünkü bilim ve teknoloji, maddi dünyanın sınırları içinde çözümler sunarken, din insanın manevî ve ahlâkî ihtiyaçlarına cevap vermeye devam edecektir.⁸⁰ Din, insan varoluşunun özünde bulunan anlam, değer ve umut arayışına hitap ettiği sürece, her zaman var olmaya devam edecek ve insanın varoluş yolculuğunda vazgeçilmez bir rehber konumunda olacaktır.⁸¹

Transhümanist yaklaşımların tamamı olmasa da bir kısmı, teknolojinin insanı fiziksel ve zihinsel sınırlarının ötesine taşıyabileceğini, bu yolla bireyin kendi kaderi üzerinde daha fazla kontrol kazanabileceğini savunmaktadır. Bu tür düşünceler kimi zaman kamuoyunda "Tanrı rolü oynamak" şeklinde etik sorgulamalara yol açmaktadır. Doyle'un da belirttiği üzere, bu ifade sadece transhümanistlere özgü değildir; prematüre doğum gibi tıbbî müdahalelerden sentetik

⁷³ İsmail Akyüz, "İslam'da Dini Pratiklerin Toplumsal Dayanışmaya Etkisi", *The Journal of Academic Social Science Studies* 25/1 (2014), 478-479.

⁷⁴ Tarih boyunca insanlardan bu yana, dinin toplumların sosyal, kültürel ve manevî yaşamındaki yerinin tartışılmaz bir gerçeklik olduğu görülmektedir. İnsanlık, bilinen en eski dönemlerden beri kutsal olana yönelmiş, hayatın anlamını ve varoluşun kaynağını sorgulamıştır. Bu olgu, dünyanın her yerinde farklı şekillerde ve isimlerle tezahür etmiş, ancak özünde dinin insan yaşamındaki vazgeçilmez yerini ortaya koymuştur. Transhümanist iddialar, teknolojinin gelişimiyle birlikte dinin etkisini yitireceğini veya gereksiz hale geleceğini öne sürse de, tarihsel süreç bu iddiaların aksine, dinin insan varlığının temel bir unsuru olmaya devam ettiğini göstermektedir. Kur'an'da geçen, "Ben cinleri ve insanları yalnızca bana ibadet etsinler diye yarattım."⁷⁴ âyeti, dinin insanın fitratında var olan bir gerçeklik olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durumda, dinin varlığı teknolojik gelişmelerle değil, insanın varoluşsal ihtiyaçlarıyla ilişkilidir.

⁷⁵ Muhittin Okumuşlar, *Fıtrattan Dine* (Konya: Yediveren Yayınları, 2002), 92-105.

⁷⁶ Nebiye Konuk Kandemir - İlteriş Yıldırım, "Toplumsal Düzen, Birey Ve Ahlâk", *Sosyoloji Alanında Uluslararası Teori, Araştırma ve Derlemeler*, ed. Nebiye Konuk Kandemir (Ankara: Serüven Yayınevi, 2023), 19.

⁷⁷ Hamdi Kızılar, "Ahlâkî Değerlerin Şahsiyet Oluşumuna Etkisi", *Millî Eğitim* 204 (2014), 11.

⁷⁸ Bkz. Zoltan Istvan.

⁷⁹ Elif Büşra Kocalan, "Doğa Bilimi Çalışmalarının Tanrı İnancı Üzerindeki Etkisi", *Eskiyeni* 48 (2003), 26.

⁸⁰ Ahmet Faruk Sinanoğlu, "Toplumsal Hayatın Devamlılığı ve Gelişiminde Bilim ve Din İlişkisi", *Akademik Akıl Platformu*, 2021.

⁸¹ Hasan Özalp, *Bilim-Din İlişkisinde Uzlaşmacı Yaklaşımlar* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2012), 244-245.

organizma üretimine kadar geniş bir bağlamda kullanılmaktadır.⁸² Ancak bazı radikal transhümanist figürlerin Tanrı inancını gereksiz gördüğü ve insanın kendi ilahi gücünü inşa etmesi gerektiğini öne sürdüğü de bilinmektedir.⁸³ Bu yönüyle transhümanizm, özellikle teistik dinlerin insanın aciziyetine ve Allah'a bağımlılığına vurgu yapan anlayışlarıyla zaman zaman gerilim yaşayabilmektedir. Dinler ise, genellikle insanın yaratılmış bir varlık olduğunu, her şeyin yaratıcının kontrolünde olduğunu savunur. Özeldede ise İslâm dini, insanın Allah'a muhtaç bir varlık olduğunu, sadece O'nun izni ve iradesiyle anlam kazanabileceğini kabul eder. İslâm'a göre, insanın bedeninin ve ruhunun sahibi Allah'tır. "Allah her şeyin yaratıcısıdır ve her şeyi koruyup yöneten de O'dur."⁸⁴ "Ey insanlar! Siz Allah'a muhtaçsınız. Allah ise her bakımdan sınırsız zengin olandır, övülmeye hakkıyla lâyık olandır."⁸⁵ âyetleri bunun apaçık bir göstergesidir. İnsanın kendini fiziksel ya da genetik olarak "tanrısal" bir seviyeye yükseltmeye çalışması onun yaratılış felsefesine aykırıdır.⁸⁶ Ölümü aşma ya da ölümsüzlük arayışı, insanın kaderine müdahale etmeye çalışması olarak kabul edilmektedir. Oysa İslâm'da ölüm, bir son değil, ebedî hayatın başlangıcıdır.⁸⁷

Görüldüğü gibi İslâm, insanın yaratılışını Allah'ın hikmeti ve iradesi çerçevesinde tanımlarken, insanın kendi kaderini mutlak anlamda kontrol altına alma çabasını hem yaratılış düzenine müdahale hem de Allah'a ait sıfatların insan tarafından taklit edilmeye çalışılması olarak değerlendirmektedir. İslâm, insanı "halife" sıfatıyla yeryüzünde Allah'ın emirlerini uygulamakla yükümlü kılar,⁸⁸ ancak bu halifelik, Allah'a mutlak bağımlılık ve insanın kendi sınırlarının farkında olmasıyla şekillenmektedir.⁸⁹ Transhümanizmin bilim ve teknoloji aracılığıyla insanın ölüm, yaşlanma ve sınırlı bilinç gibi doğal gerçeklikleri aşmaya yönelik iddiaları, İslâm'ın insanın acizliğini ve kulluğunu vurgu yapan öğretisiyle çelişmektedir.⁹⁰ Bunun yanı sıra, İslâm'ın bilime ve ilerlemeye açık yaklaşımı göz önüne alındığında, transhümanizmin hedeflerinin her zaman dinî ilkelerle çatışmak zorunda olmadığı, özellikle de ahlâkî sınırlarla uyumlu, insan onurunu koruyan ve insanlığın ortak faydasını gözetken biçimlerinin de mümkün olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Bu bağlamda, tıbbi tedavilerle hastalıkların ortadan kaldırılması, engellilik durumlarının iyileştirilmesi veya yaşlılıkla mücadele gibi insani hedeflere yönelik teknolojik gelişmeler, transhümanist yaklaşımlar içinde yer almakta ancak çoğu zaman etik veya teolojik açıdan daha az tartışmalı görülmektedir. Dolayısıyla, transhümanizmin tek bir ideolojik çizgiye indirgenemeyecek kadar çeşitli söylemleri barındırdığı ve bazı yönlerinin İslâm ahlâkıyla örtüşebilecek şekilde ele alınabileceği de dikkate alınmalıdır.

⁸² D. John Doyle, *What Does it Mean to be Human? Life, Death, Personhood, and the Transhumanist Movement* (Cham Switzerland: Springer, 2018), 143.

⁸³ Istvan, Zoltan. *The Transhumanist Wager*. Futurity Imagine Media, 2013

⁸⁴ Zümer 39/62.

⁸⁵ Fâtır 35/15.

⁸⁶ Kılıç Ahmedî, "İslam ve Transhümanizm Bağlamında Süper Müslüman Kavramının Analizi", 250.

⁸⁷ "Her can ölümü tadacaktır. Sonra bize döndürüleceksiniz." (Ankebût 39/57), "O, hanginizin daha güzel amel yapacağını sınamak için ölümü ve hayatı yaratandır. O, mutlak güç sahibidir, çok bağışlayandır." (Mülk 67/2) âyetlerinden anlaşılacağı üzere İslâm, insanın ölümden kaçma çabalarını değil, ahirete hazırlanmasını öğütlemektedir.

⁸⁸ "Rabbin meleklerle, 'Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım' dedi." Bakara 2/30.

⁸⁹ "Sana ruh hakkında soru sorarlar. De ki: 'Ruh, Rabbimin emrindedir. Size ancak az bir bilgi verilmiştir.'" İsrâ 17/85.

⁹⁰ Şems Sûresi 7-10. ayetler, "Nefse ve onu şekillendirene, sonra ona fücürünü ve takvasını ilham edene andolsun ki, nefsinin arındırılan kurtuluşa ermiştir. Onu kirletip örten ise ziyana uğramıştır." insan fitratının korunması gerektiğini vurgulamakta, dolayısıyla transhümanizmin insan doğasını kökten değiştirme iddiası bu ilâhî düzenle çelişmektedir. Aynı şekilde "O hâlde sen yüzünü hanif olarak dine çevir; Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fitrata. Allah'ın yaratmasında değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur. Fakat insanların çoğu bilmezler." (Rûm 30/30) âyeti de yine insan fitratının, Allah'ın koyduğu düzenin bir parçası olduğunu ve onu değiştirmeye yönelik müdahalelerin, İslâm'ın doğal düzen anlayışıyla bağdaşmadığını ifade etmektedir.

4. DİN EĞİTİMİ PERSPEKTİFİNDE TRANSHÜMANİZM

Dini eğitimde teknolojinin rolü, pedagojik yöntemlerin modernize edilmesi ve daha geniş bir kitleye ulaşılması açısından önemli bir potansiyel taşımaktadır.⁹¹ Ancak, ahlâkî değerlerin öğretimi sırasında teknolojiyle insanın etkileşiminin dengeli bir şekilde kullanılması gerekmektedir. Din eğitiminin temelinde bulunan insanî boyutun, teknolojinin sağladığı imkânlarla güçlendirilmesi mümkün olmakla beraber tamamen değiştirilmesi mümkün gözükmemektedir.

Transhümanizmin, insanın sınırlarını aşarak teknolojiyle yeni bir varlık düzeyine ulaşmayı hedefleyen bir düşünce akımı olması, önceki bölümde dile getirildiği gibi insanlık için birtakım dinî sorular ortaya çıkarmaktadır. Din eğitimi, bu yeni dönemde yalnızca bireyin manevî gelişimini desteklemekle kalmamakta; aynı zamanda yapay zekâ, biyoteknoloji ve genetik müdahaleler gibi alanlarda ortaya çıkan ahlâkî belirsizlikler karşısında bireyin değer temelli bir tutum geliştirmesinde belirleyici bir rol üstlenmektedir. Bu bağlamda, dinî referanslar aracılığıyla değer aktarımı ve ahlâkî eğitim süreçlerinin yeniden ele alınması gerekmektedir. Çünkü klasik ahlâkî sorular, transhümanist teknolojilerin sunduğu imkânlarla birlikte yeniden şekillenmekte; örneğin “iyi bir yaşam nedir?” ya da “doğal olan ne kadar ahlâkîdir?” gibi sorular farklı bir bağlamda tartışılmaktadır. Bu nedenle din eğitimi, bireyin yalnızca teknolojiyle uyum sağlamasını değil, aynı zamanda insanî erdemlerini, sorumluluk duygusunu ve sınır bilincini koruyabilmesini sağlayacak şekilde yeniden yapılandırılmalıdır.

Kur’ân’da insanın yaratılışı, sorumluluğu ve ahlâkî bir varlık olarak yeryüzündeki rolü birçok âyette vurgulanmıştır. Allah, insanı “eşref-i mahlûkat” olarak nitelendirir ve ona ahlâkî değerlerle donatılmış bir akıl bahşetmiştir. “Andolsun, insanı en güzel bir biçimde yarattık.”⁹² âyeti, insanın yaratılışının mükemmelliğine işaret ederken, aynı zamanda ona yüklenen ahlâkî sorumlulukları da hatırlatmaktadır. Transhümanist çağda, insanın sorumluluk bilincini yitirmemesi ve teknolojik gelişmeler karşısında ahlâkî değerlerini koruyabilmesi, din eğitiminin temel hedeflerinden biri olmalıdır. Bu hedefe ulaşmak için din eğitimi programlarında; insanın yaratılışındaki anlam, sınırlılık bilinci, emanet ve sorumluluk gibi dinî-ahlâkî kavramların teknoloji ekseninde yeniden yorumlanması gerekmektedir. Ayrıca, bireylerde etik duyarlılığı güçlendirecek tartışma temelli öğretim yöntemlerine, bilimsel gelişmelerin dinî ve ahlâkî yönlerini analiz etmeye yönelik etkinliklere yer verilmelidir. Böylece birey, yalnızca bilgi değil, aynı zamanda bu bilgiyi hangi sınırlar içinde ve ne tür sorumluluklarla kullanması gerektiğine dair bilinçle yetiştirilebilir.

Teknolojik ilerlemeler, insanın yeteneklerini artırma potansiyeli taşıırken, bu gelişmelerin sadece araçsal kullanımı değil, aynı zamanda insanın doğasına ve sınırlarına müdahale eden ideolojik boyutları da dikkatle ele alınmalıdır. Özellikle transhümanist ideolojinin savunduğu, insanın biyolojik, zihinsel ve duygusal sınırlarını aşma hedefi; bireyin kimliğini, ahlâkî referanslarını ve insan olma bilincini dönüştürme riskini taşımaktadır. Bu nedenle, transhümanizm yalnızca bir teknolojik gelişme değil, insanın anlamı, amacı ve geleceği hakkında köklü bir yeniden inşa iddiasıdır. Bu noktada din eğitimi, bireylere sadece teknolojiyi nasıl kullanacaklarını değil, aynı zamanda insanın sınırlarını niçin koruması gerektiğini de öğretmelidir. Transhümanist çağda, insan merkezli değil; “kul merkezli” bir ahlâk anlayışının inşası elzemdir. Bu anlayışta birey, kendi sınırlarını aşma arzusuyla değil, yaratılmış olmanın sorumluluğu ve tevazuuyla hareket eder. Kur’ân’da geçen, “Kim bir insanı yaşatırsa, bütün insanları yaşatmış gibi olur.”⁹³ âyeti, insanın özündeki değerini ve insan yaşamına verilen kutsallığı ortaya koyar. Bu değer, teknolojik müdahalelerle değiştirilemez; zira insanın değeri, yeteneklerinden değil, yaratılmış olmasından kaynaklanır.

⁹¹ Ali Gül - Mete Sipahioğlu, “Yapay Zekânın Din Eğitimindeki Rolü: Fırsatlar, Zorluklar ve Geleceğe Yönelik Çıkarımlar”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 24/3-Özel Sayı (2024), 317; İlyas Erpay, “Yaygın Din Eğitim Kurumlarında Teknolojinin Önemi ve Kullanımı”, *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 11/3 (2019), 1318.

⁹² Tin 95/4.

⁹³ Mâide 5/32.

Transhümanizmin ileri sürdüğü biyolojik mükemmellik, ölümsüzlük arayışı ve yapay zekâ ile birleşmiş insan tasarımı, insanı sadece bir proje nesnesi haline getirme riskini barındırmaktadır. Bu noktada din eğitimi, bireylere insanın “eksiklikleriyle” değerli olduğunu; sınırlı, fanî ve muhtaç oluşunun, ahlâkî sorumluluklarını ve dua, ibadet gibi manevi yönelimlerini belirlediğini öğretmelidir.

Dolayısıyla, “teknolojiyi araç olarak kullanmak” düşüncesi transhümanizm bağlamında yeterli değildir. Çünkü burada mesele teknolojinin nasıl kullanılacağı değil, ne için ve hangi felsefi-ideolojik zeminde geliştirildiğidir. Kur’ân’da geçen, “Hiçbir şey yoktur ki, hazineleri bizim katımızda olmasın.”⁹⁴ âyeti, insanın bilgiye ulaşma sürecinde bir sınırının olduğunu ve bu sınırın ilahî kudretle çerçvelendiğini ifade eder. Bu bağlamda, transhümanist ideolojinin sınırsızlık ve tanrısallaşma iddialarıyla dinî öğretinin sınırlılık ve kulluk bilinci arasında ciddi bir karşıtlık bulunmaktadır. Bu bağlamda, din eğitimi transhümanizm karşısında sadece uyum sağlayıcı değil, sorgulayıcı ve yönlendirici bir işlev üstlenmelidir. Öğrencilerin teknolojiyi eleştirel bir perspektifle değerlendirmelerini sağlayacak, insan doğasına yönelik müdahalelerin ahlâkî, teolojik ve varoluşsal sonuçlarını irdeleyebilecek içerikler geliştirilmelidir. Bu tür bir yaklaşım, bireyin sadece teknolojik gelişmelere ayak uydurmasını değil; aynı zamanda insan kalabilmesini temin edecek bir bilinç kazandıracaktır.

Din eğitimi, bireylerin yalnızca değerlerle donatılmasını değil, aynı zamanda teknolojik gelişmelerin doğurduğu yeni ahlâkî sorular karşısında eleştirel düşünme becerileri geliştirmesini sağlamalıdır. Genetik müdahaleler, yapay zekâyâ dayalı karar sistemleri ve insan bedenine yönelik dijital/sibernetik müdahaleler gibi uygulamalar, insan davranışlarının anlamı, irade özgürlüğü ve etik sorumluluk gibi konuları yeniden tartışmaya açmaktadır. Bu durumda din eğitimi, bireylerin yalnızca ahlâkî normları öğrenmesini değil, aynı zamanda bu normların yeni teknolojik bağlamlarda nasıl uygulanacağını sorgulayabilmesini de hedeflemelidir.

Kur’ân’da geçen, “De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?”⁹⁵ âyeti, yalnızca bilginin değil, bilgeliğin ve farkındalığın önemine işaret etmektedir. Bu bağlamda, bilgiye sahip olmak yeterli değildir; bilginin etik çerçevede kullanımı için ahlâkî bilinç gereklidir. Teknolojinin sunduğu gücün bireyde üstünlük algısı yaratma potansiyeli, onu etik dışı yönelimlere de açık hâle getirmektedir. Bu nedenle din eğitimi, bireylere sahip oldukları bilgi ve gücün bir sınav vesilesi olduğunu kavratmalı; gücün sorumlulukla birlikte düşünülmesi gerektiğini vurgulamalıdır.

Modern biyoteknolojiler ve nöroteknolojiler sayesinde insanın doğasını dönüştürme arzusu, onu kendi sınırlarını tanımamaya yöneltebilir. Bu bağlamda, bireyin kendini aşkın bir varlıkla ilişkili görmesi; sınırlılığını, sorumluluğunu ve yerini idrak etmesi gerekir. Kur’ân’da yer alan, “O, göklerin ve yerin mülkü kendisine ait olandır; çocuk edinmemiştir ve mülkünde hiçbir ortağı yoktur.”⁹⁶ âyeti, insanın kendi kudretini mutlaklaştırmaması gerektiğini açıkça ortaya koyar. Bu anlayış, bireyleri kendi teknik imkânlarını mutlaklaştırmaktan alıkoyarak, tevazu, teslimiyet ve sorumluluk duygularını harekete geçirir.

Sonuç olarak din eğitimi, insanın sahip olduğu teknolojik potansiyeli doğru değerlendirmesi, ahlâkî ve manevî değerler doğrultusunda kullanması ve kendilik bilincini koruyarak sorumluluklarını ihmal etmemesi için güçlü bir çerçeve sunmalıdır. Neticede din eğitiminin temel görevi, bireylerin hangi niteliklerle insan kaldığını sorgulamasını sağlamak ve onları insanî değerlerle donatmaktır. Merhamet, adalet, şefkat ve iyilik gibi erdemler, teknik müdahaleyle inşa edilemeyecek değerlerdir. Kur’ân’daki, “İyilikle kötülük bir olmaz; sen kötülüğü en güzel şekilde sav.”⁹⁷ mesajı, bireylerin davranışlarında erdemli olmayı hedeflemesini, gücünü değil, ahlâkını öne çıkarmasını öğütlemektedir. Bu durum, teknolojik ilerlemenin şekillendirdiği yeni insan tasavvuruna karşı, insanın özüne ve yaratıcıyla ilişkisine dayalı bir farkındalık geliştirmeyi gerektirmektedir.

⁹⁴ Hicr 15/21.

⁹⁵ Zümer 39/9.

⁹⁶ İsrâ 17/111

⁹⁷ Fussilet 41/32.

SONUÇ

Transhümanizm, teknolojinin insan yaşamını radikal bir şekilde dönüştürme potansiyeliyle, insanlık tarihinin en önemli dönemeçlerinden birini temsil etmektedir. Günümüzde biyoteknoloji, yapay zekâ, robotik ve genetik mühendislik gibi gelişmeler, insanın fiziksel, bilişsel ve ahlâkî yönlerini yeniden şekillendirme vaatleriyle büyük bir değişimin eşiğine getirmektedir. Ancak bu dönüşüm, yalnızca teknik bir ilerleme değil, aynı zamanda insanın varoluşsal değerlerini, etik anlayışlarını ve toplumsal sorumluluklarını sorgulamayı gerektiren derin bir felsefi dönüşümü ifade etmektedir.

Din eğitimi, bu dönüşüm karşısında bireylerin hem teknolojik ilerlemenin sunduğu imkânları hem de bu ilerlemenin getirdiği etik ve manevi sorumlulukları anlamalarına yardımcı olmalıdır. Teknolojinin insanlık üzerindeki etkisi sadece bireysel hayatı değil, aynı zamanda toplumsal yapıyı ve değerleri de dönüştürmektedir. Din eğitimi, bu dönüşümde bireylerin manevî yönlerini güçlendirmek için, teknolojinin sadece araç olduğuna ve insanın nihai sorumluluğunun yaratıcıya karşı olduğuna dair farkındalıklar geliştirmelidir.

Transhümanist ideolojinin getirdiği teknolojik dönüşüm, sadece teknik bir mesele değil, aynı zamanda ahlâkî, felsefî ve dinî bir meseledir. Din eğitimi, bireylerin bu dönüşüm karşısında sadece bilinçli bir farkındalık geliştirmelerini değil, aynı zamanda bu farkındalığı toplumda daha geniş bir etki yaratacak şekilde uygulamalarına yardımcı olmalıdır. Teknolojik gelişmelerin sunduğu fırsatlar, yalnızca insanın daha iyi bir yaşam sürmesini değil, aynı zamanda insanın ahlâkî sorumluluklarını yerine getirmesini sağlayacak biçimde yönlendirilmelidir.

Transhümanizm, teknolojinin sunduğu sınırsız imkânlarla insanı yeniden şekillendirmeyi vaat ederken, aslında insanın varoluşsal sınırlarını ve ahlâkî sorumluluklarını göz ardı etme tehlikesi taşımaktadır. Bu ideoloji, insanın biyolojik ve bilişsel sınırlarını aşmayı hedeflese de, bu tür bir dönüşüm insanın Tanrı karşısındaki sorumluluğunu unutturabilir ve insanın yaratıcıya karşı olan alçakgönüllü duruşunu zayıflatabilir. Transhümanist ideolojinin ölümsüzlükçü, singularityeci bakış açıları, bireyi mükemmeliyet arayışına iterek insanın doğasına aykırı, sınırsız bir güç arzusunu teşvik edebilir. Bu, dinin öğretilerine zıt bir yaklaşım olup, insanın ahlâkî ve manevi değerlerinden sapmasına neden olabilir. Özellikle insanın kendisini “tanrılaştırma” çabaları, dini öğretilerle barışmaz ve insanın sınırlı bir varlık olduğunu göz ardı eder.

Din eğitimi, teknolojinin insan yaşamını derinden dönüştüren etkileri karşısında, bireylerin etik sorumluluklarını ve manevi değerlerini koruyacak bir bilinç geliştirmeyi hedeflemelidir. Bu, bireylere teknolojiyi yalnızca araç olarak görme, ahlâkî sınırlar çerçevesinde kullanma ve insanın yaratıcıya karşı olan sorumluluğunu hatırlama becerisi kazandırmakla mümkündür. Din eğitimi, bireyleri teknolojik gelişmeleri eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmeye teşvik etmeli, insanın fiziksel ve bilişsel sınırlarını aşma çabalarına karşı tevâzu ve sınır tanımazlık karşısında sorumluluk bilincini aşılmalıdır. Ayrıca, toplumsal ve kültürel bağlamda bireylerin değişen rollerini fark etmelerini sağlamak, ahlâkî kimliklerini korumaları için rehberlik sunmak da din eğitimine düşen önemli bir görevdir. Bu yaklaşım, sadece bireylerin bilinçli seçimler yapmalarını sağlamakla kalmayacak, aynı zamanda teknolojinin ahlâkî gelişime hizmet eden bir araç olmasını da mümkün kılacaktır.

KAYNAKÇA

- Aksakal, Oğuz. "Transhümanizme Giriş - 1". *Her-An*, 2002. <https://her-an.org/2012/11/transhumanizme-giris-1/>
- Akyüz, İsmail. "İslam'da Dini Pratiklerin Toplumsal Dayanışmaya Etkisi". *The Journal of Academic Social Science Studies* 25/1 (2014), 461-482.
- Alighieri, Dante, Paradiso. <https://danteworlds.laits.utexas.edu/credits.html>
- Arslan, Ganime Beyza vd. "Eğitimde Teknoloji Entegrasyonu ile İlgili Türkiye'de Yapılan Çalışmaların İncelenmesi". *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 6/1 (10 Şubat 2022), 39-55. <https://doi.org/10.34056/aujef.976627>
- Avcı, Mahmut. "Transhümanist Düşünceye Temel Bir Paralel Evren Ütopyası: 'Tanrı İnsanlar'". *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 62 (24 Aralık 2024), 158-169. <https://doi.org/10.29288/ilted.1541357>
- Bilgen, Hülya. "Biyoteknoloji ve İnsan Hakları: Transhümanizm Hukuk Alanına Nasıl Girdi?" *Medikal Akademi*, 2014. <https://www.medikalakademi.com.tr/biyoteknoloji-ve-insan-haklari-transhumanizm-hukuk-alanina-nasil-girdi/>
- Bishop, J. P. "Transhumanism, Metaphysics, and the Posthuman God". *Journal of Medicine and Philosophy* 35/6 (01 Aralık 2010), 700-720. <https://doi.org/10.1093/jmp/jhq047>
- Bostrom, Nick. *The Transhumanist FAQ*. Oxford: World Transhumanist Association, 26.01.2025., 2003. <https://nickbostrom.com/views/transhumanist.pdf>
- Buchanan, Allen. "Cognitive Enhancement and Education". *Theory and Research in Education* 9/2 (2011), 145-162.
- Çetin, Münevver - Aktaş, Abdussamet. "Yapay Zekâ ve Eğitimde Gelecek Senaryoları". *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 18/Eğitim Bilimleri Özel Sayısı (20 Mayıs 2021), 4225-4268. <https://doi.org/10.26466/opus.911444>
- Dağ, Ahmet. "Hümanizmin Radikalleşmesi Olarak Transhümanizm". *Felsefi Düşün* 9 (2017), 46-68.
- Dağ, Ahmet. *Transhümanizm; İnsanın ve Dünyanın Dönüşümü*. Ankara: Elis Yayınları, 1. Basım, 2018.
- Dastur, Françoise - Oruç, Sinan. *Ölümlle Yüzleşmek Felsefi Bir Soruşturma*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2019.
- Demir, Aysel. "Ölümsüzlük ve Yapay Zekâ Bağlamında Trans-hümanizm". *AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology* 9/31 (02 Şubat 2018), 95-104. <https://doi.org/10.5824/1309-1581.2018.1.006.x>
- Dinçer, Mehmet. "Eğitimin Toplumsal Değişme Sürecindeki Gücü". *Ege Eğitim Dergisi* 3/1 (2003), 102-112.
- Doyle, D. John. *What Does it Mean to be Human? Life, Death, Personhood, and the Transhumanist Movement*. Cham Switzerland: Springer, 2018.
- Elvan, Duygu - Mutlubaş, Halil. "Eğitim-Öğretim Faaliyetlerinde Teknolojinin Kullanımı ve Teknolojinin Sağladığı Yararlar". *Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 4/6 (2020), 100-109.
- Erçetin, Ş. Şule. "Biyoteknoloji ile Değişen Dünya Düzeni ve Eğitim-1". *Uygulamada Eğitim Yönetimi* 18 (1999), 169-180.
- Erpay, İlyas. "Yaygın Din Eğitim Kurumlarında Teknolojinin Önemi ve Kullanımı". *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi* 11/3 (2019), 1318-1352. <https://doi.org/10.26791/sarkiat.629520>

- Feyzi, Volkan - Bilgiz, Musa. "Transhümanizmin Ölümsüzlük İddiasının Kur'an Açısından Değerlendirilmesi". *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/20 (28 Temmuz 2023), 347-367. <https://doi.org/10.17050/kafkasilahiyat.1262346>
- Grau, Carles vd. "Conscious Brain-to-Brain Communication in Humans Using Non-Invasive Technologies". ed. Mikhail A. Lebedev. *PLoS ONE* 9/8 (19 Ağustos 2014), e105225. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0105225>
- Gül, Ali - Sipahioğlu, Mete. "Yapay Zekânın Din Eğitimindeki Rolü: Fırsatlar, Zorluklar ve Geleceğe Yönelik Çıkarımlar". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 24/3-Özel Sayı (2024), 293-323. <https://doi.org/10.33415/daad.1592841>
- Haraway, Donna. *Siborg Manifestosu Geç Yirminci Yüzyılda Bilim, Teknoloji ve Sosyalist-Feminizm*. çev. Osman Akınhay. İstanbul: Agora Kitaplığı, 2006.
- Holmes, Wayne vd. *Artificial Intelligence in Education: Promises and Implications for Teaching and Learning*. Boston: Center for Curriculum Redesign, 2019.
- Hughes, James. *Citizen Cyborg: Why Democratic Societies Must Respond To The Redesigned Human Of The Future*. Cambridge: Westview Press, 2004.
- Huxley, Julian. *New Bottles for New Wine*. London: Chatto and Windus Publishing, 1957.
- Kayhan, Kadriye. *Türkçe Eğitimi ve 21. Yüzyıl Eğitim Vizyonu Bağlamında Transhümanizm*. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2024.
- Kılıç Ahmedi, Büşra. "İslam ve Transhümanizm Bağlamında Süper Müslüman Kavramının Analizi". *Kocatepe İslami İlimler Dergisi* 4/2 (2021), 238-258. <https://doi.org/10.52637/kiid.1001949>
- Kızıler, Hamdi. "Ahlakî Değerlerin Şahsiyet Oluşumuna Etkisi". *Millî Eğitim* 204 (2014), 5-17.
- Kocalan, Elif Büşra. "Doğa Bilimi Çalışmalarının Tanrı İnancı Üzerindeki Etkisi". *Eskiyeni* 48 (2003), 7-28. <https://doi.org/10.37697/eskiyeni.1206336>
- Kolburan Geçer, Aynur - Bakar Çörez, Ayşegül. "Ortaöğretim Öğrencilerinin BİT Kaynaklarından Yararlanma Durumları ve Yaşadıkları Sorunlar: Kocaeli Örneği". *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama* 10/1 (2020), 1-24.
- Konuk Kandemir, Nebiye - Yıldırım, İlteriş. "Toplumsal Düzen, Birey Ve Ahlâk". *Sosyoloji Alanında Uluslararası Teori, Araştırma ve Derlemeler*. ed. Nebiye Konuk Kandemir. Ankara: Serüven Yayınevi, 2023.
- Kurt, İsmail. *Transhümanizm ve Tekillik Bağlamında Dinin Geleceği*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2019.
- Kurzweil, Raymond. *İnsanlık 2.0: Tekillığe Doğru Biyolojisini Aşan İnsan*. çev. Şengel Mine. İstanbul: Alfa Yayıncılık, 2017.
- Kurzweil, Raymond. *The Singularity Is Near: When Humans Transcend Biology*. New York: Viking Penguin, 2005.
- Lilley, Stephen. *Transhumanism and Society the Social Debate over Human Enhancement*. London: Springer, 2013.
- Luckin, Rose vd. *Intelligence Unleashed: An Argument for Ai in Education*. London: Pearson, 2016.
- Mcnamee, Mike J. - Edwards, S. Darren. "Transhumanism, Medical Technology and Slippery Slopes". *Journal of Medical Ethics* 32/9 (2006), 513-518. <https://doi.org/10.1136/jme.2005.013789>
- Messerly, John G. "The Future of Religion". *Reason and Meaning*, 2019. <https://reasonandmeaning.com/2019/11/24/the-future-of-religion/#more-18076>

- More, Max. "The Extropian Principles 2.5". Extropy Institute, 1993. <https://www.aleph.se/Trans/Cultural/Philosophy/princip.html>
- More, Max. "The Philosophy of Transhumanism". *The Philosophy of Transhumanism*, Ed. Max More, Natasha-Vita More, *The Transhumanist Reader: Classical And Contemporary Essays On The Science, Technology And Philosophy Of The Human Future*. 20-34. West Sussex UK: WileyBlackwell Publication, 2013.
- More, Max. *The Transhumanist Reader: Classical and Contemporary Essays on the Science, Technology, and Philosophy of the Human Future*. Oxford: Wiley-Blackwell, 2013.
- O'Connel, Mark. "Transhümanizm". *Ulusal Demokrasi Enstitüsü*, 2020. <https://www.ulusaldemokrasienstitusu.org/transhumanizm/>
- Okumuşlar, Muhittin. *Fıtrattan Dine*. Konya: Yediveren Yayınları, 1. Basım, 2002.
- Özalp, Hasan. *Bilim-Din İlişkisinde Uzlaşmacı Yaklaşımlar*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2012.
- Özbaş, Zafer. *Popüler Sinemada Transhümanist Kahraman: X-Men Serisi Üzerine Bir İnceleme*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2017.
- Özdoğan, Mustafa. "Genetik Mirası Değiştirmek Mümkün – Kalıtsal Kanseri Durdurmanın Yolu". www.drozdogan.com, 2024. <https://www.drozdogan.com/genetik-mirasi-degistirmek-mumkun-kalitsal-kanseri-durdurmanin-yolu/>
- Roser, Max vd. "Life Expectancy-Our World in Data", 2019. <https://docslib.org/download/4904809/life-expectancy-our-world-in-data>
- Selçuk, Mualla. *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*. Ankara: TDV Yayınları, 1991.
- Sezgin, Funda H. - Budak, Yunus. "Teknolojik Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Yükselen Ekonomiler Örneği". *Journal of Emerging Economies and Policy* 7/1 (2022), 265-274.
- Sinanoğlu, Ahmet Faruk. "Toplumsal Hayatın Devamlılığı ve Gelişiminde Bilim ve Din İlişkisi". *Akademik Akıl Platformu*, 2021. <https://www.akademikakil.com/toplumsal-hayatin-devamliligi-ve-gelisiminde-bilim-ve-din-iliskisi/ahmetfaruksinanoglu/>
- Steinhart, Eric. "Teilhard de Chardin and Transhumanism". *Journal of Evolution and Technology* 20/1 (2008), 1-22.
- Şahin, Levent. "Bir Sosyal Politika Aracı Olarak Eğitim ve Türkiye'deki Durumu". *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi* 6/1 (2017), 122-171.
- Terasem Movement Transreligion. "The Truths of Terasem". *Terasem Faith*, 2012. <https://terasemfaith.net/beliefs/>
- Uğur, Serap. "Transhumanizm ve öğrenmedeki değişim". *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi* 4/3 (2018), 58-74.
- UNESCO. "Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence". Unesdoc Digital Library, 2022. SHS/BIO/PI/2021/1. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000381137>
- Winkler, Rofler. "Elon Musk Launches Neuralink to Connect Brains With Computers". *The Wall Street Journal*, 2017. <https://www.wsj.com/articles/elon-musk-launches-neuralink-to-connect-brains-with-computers-1490642652?msocid=0c425a04974f68f809ab4e1596fd6941>
- Yalçınkaya, Yusuf vd. "Dershanecilik Ve Dijital Eğitimde Eğilimler". *Ulusal Eğitim Dergisi* 4/1 (2024), 245-259.
- Yeşilyurt, Büşra. *Transhümanizm ve Dinî Transhümanist Hareketler*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2024.

Yeşilyurt, Muhammet. "Hıristiyan Transhümanizmi: Hıristiyanlığın Tekno-Eskatolojik Yeni Yorumu". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 21/2 (30 Eylül 2021), 815-845. <https://doi.org/10.33415/daad.938435>

Zengin, Sait vd. "Eğitimde Teknoloji Kullanımına İlişkin Öğretmen Görüşleri". *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi* 11/103 (31 Ocak 2024), 165-173. <https://doi.org/10.5281/ZENODO.10616592>

"Mind Uploading: The Future of Human Consciousness in Robotic Bodies". *Medium*, 2023. <https://photonnow.medium.com/mind-uploading-the-future-of-human-consciousness-in-robotic-bodies>

STRUCTURED ABSTRACT

Throughout human history, technology has been a force that has pushed human beings to their physical, cognitive and even moral limits. Especially in the 21st century, rapid advances in fields such as artificial intelligence, biotechnology, cybernetics and genetic engineering have accelerated the quest to change and redefine human nature. These developments form the basis of a philosophical movement called transhumanism, which advocates the transcendence of human beings' biological limitations to become a more advanced being. While transhumanism argues that human beings can consciously direct their own evolutionary process, it also has moral, religious and educational implications. This study examines the transformations created by transhumanism in the axis of education, religion and technology and the effects of these transformations on the individual and society. The study focuses on the following fundamental questions: How do transhumanist technologies affect individuals' perceptions of morality and values? What direction should education systems take in the face of this transformation? How can religion and religious education shape the concepts of humanity and morality in a transhumanist age? Within the framework of these questions, the opportunities offered by transhumanism, the risks it poses and the basic philosophical debates on human nature are discussed. In the context of education, transhumanism has the potential to radically change the learning processes of individuals. In particular, artificial intelligence-based teaching systems, biotechnological developments and individualized learning methods can enable students to acquire knowledge faster and more effectively. However, this process carries with it the danger of reducing human education to a purely technical development process. Education needs to be seen not only as a means of academic progress, but also as a process of moral and ethical development. In this context, how to integrate educational policies into transhumanist technologies and how to safeguard the ethical development of human beings is a matter of great debate. From a religious perspective, transhumanism, with its claim to change and improve human nature, comes into serious conflict with traditional religious teachings. While major religions such as Islam, Christianity and Judaism argue that the creation of human beings takes place in a divine order, transhumanism suggests that this natural order can be overcome by technological interventions. In particular, the quest for immortality, the desire to intervene in human destiny and the efforts to go beyond biological limits cause great theological controversy. However, some religious thinkers argue that the technological innovations offered by transhumanism can contribute to a healthier and happier life and that this does not contradict religious teachings. In this context, how to determine the ethical boundaries of the possibilities offered by transhumanism and how they can be harmonized with religious teachings is a big question mark. In terms of technology, the integration of transhumanist technologies into human life is seen as an inevitable reality. In particular, developments in fields such as biotechnology, genetic engineering, artificial intelligence and neurotechnology have the potential to increase human physical and cognitive abilities. However, these technologies also pose serious risks such as increasing social inequalities, paving the way for unethical practices and limiting human free will. For example, altering the biological characteristics of humans through genetic engineering calls into question not only individual development but also the concepts of social justice and equality. Therefore, strict ethical and legal frameworks should be established for the use of transhumanist technologies for the benefit of humanity. This qualitative study analyzes the literature on transhumanism, education and religion. Within the scope of the study, the relationship between human, morality and technology is discussed in the light of theological and pedagogical approaches, and the effects of transhumanist technologies on education and religion are evaluated. As a result, it is emphasized that the relationship between education and religion should be reinterpreted against the ethical and theological challenges that transhumanism poses for humanity. In line with the data obtained in the study, the following basic conclusions were reached: In the transhumanist era, education should be considered not only as a technical development process, but also as a structure that strengthens the ethical and moral aspects of human beings. Religious education should ensure that individuals receive moral guidance in the face of the opportunities offered by technology and create a consciousness that will protect the ethical boundaries of human nature. Technology, on the other hand, should be used as a tool for the common good of humanity and should be guided by ethical principles. In conclusion, transhumanism offers great opportunities for humanity, but also serious ethical, theological and pedagogical challenges. Striking a balance between education, religion and technology is the key to the ethical development of human beings.